

ΟΙ ΤΙΤΟΥΛΑΡΙΟΙ ΑΡΧΙΕΡΕΙΣ ΕΙΣ ΤΟ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ*

Γ Π Ο
ΧΡΗΣΤΟΥ Κ. ΤΣΟΥΒΑΛΗ

Κ Ε Φ Α Λ Λ Ι Ο Ν Γ'.

ΑΠΟ ΤΟΥ Ε' ΜΕΧΡΙ ΚΑΙ ΤΟΥ ΙΕ' ΑΙΩΝΟΣ.

Αί άπαγορευτικά διατάξεις τών τοπικών Συνόδων τοῦ δ' αἰῶνος, ὅπως εἶδομεν εἰς τὸ προηγούμενον κεφάλαιον, αἱ ἀποβλέπουσαι εἰς τὸν περιορισμὸν τῶν κανονικῶν ὑπερβασιῶν τῶν ὑποκειμένων εἰς τοὺς μητροπολίτας ἐπισκόπων, ὡδήγησε, κατὰ τὰς ἐνδείξεις, ἐφ' ὅσον δὲν ἔχομεν ἀνεύρει περὶ τοῦ ἀντιθέτου οὐδέν, εἰς τὴν μείωσιν καὶ μόνον τοῦ ἀριθμοῦ τῶν χωρεπισκόπων.

Οὕτω, εἰς τὴν Γ' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, ἡ ὁποία συνῆλθε τὸ ἔτος 431 εἰς τὴν Ἔφεσον, ὅπως μᾶς διασώζεται εἰς τὴν συνοδικὴν συλλογὴν τοῦ J. D. Mansi, παρακάθεται καὶ ὑπογράφει τὴν ἐπίσημον ἀπόφασιν τῆς καθαιρέσεως τοῦ αἰρετικοῦ Νεστορίου ὡς 79ος, μετὰξὺ τῶν 200 περίπου ἐπισκόπων, ἕνας καὶ μόνον χωρεπίσκοπος ὀνόματι Καισάριος τῆς πόλεως Ἀλικῆς ἢ Ἀρκῆς¹. Οὗτος ἀνήκει εἰς τὴν Ἐπαρχίαν τῆς δευτέρας Ἀρμενίας καὶ ὄχι τῆς Ἀντιοχείας². Ἐπίσης εἰς τὴν Δ' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον τῆς Χαλκηδόνος τοῦ 451 μ.Χ. παρακάθηνται καὶ ὑπογράφουν, ὡς ἐπέχοντες τὸν τόπον (ὡς ἀναπληρωταὶ) ἄλλων ἐπισκόπων, ἕνας ἐπίσκοπος³ καὶ τέσσαρες χωρεπίσκοποι⁴, χωρὶς νὰ ἀναφέρωνται καὶ διὰ τοὺς πέντε αἱ ἔδραι των. Εὐρέθησάν τινες ὅμως, ὑποστηρίζοντες, ὅτι οἱ παριστάμενοι χωρεπίσκοποι δὲν ἦσαν ἐπίσκοποι, ἀλλὰ

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 859 τοῦ προηγούμενου τόμου.

1. «Καισάριος χωρεπίσκοπος (sic) πόλεως Ἀλικῆς (sic) ὑπέγραψα καὶ τὰ ἐξῆς» Mansi, c.c., 4, 1217.

2. J. P. Migne, P.G., Leonis sapientis operum pars secunda opera juridica et canonica. Notitiae Graecorum Episcopatum a Leone sapiente ad Andronicum Paleologum, 107,335. 363. 374. Πρβλ. Ἰωάννου Καρμίρη, Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι, Θ.Η.Ε., 9 (1966), 691. Παναγιώτου Χρήστου, Ὁ Ἀλεξανδρεὶας Κύριλλος, Θ.Η.Ε., 7 (1965), 1164.

3. «Ἐπιφάνιου (sic) ἐπισκόπου, ἐπέχοντος τὸν τόπον Ὀλυμπίου ἐπισκόπου Κωνσταντίας», Mansi, c.c., 6, 568.

4. α) «Σωφρονίου χωρεπισκόπου, ἐπέχοντος τὸν τόπον Βασιανοῦ ἐπισκόπου Μοψουεστίας», Τοῦ Ἰδίου, ἐνθ' ἀνωτ., 6, 569.

β) «Ἀδελφίου χωρεπισκόπου, ἐπέχοντος τὸν τόπον Ἀδολλίου ἐπισκόπου Ἀραβισσοῦ», Τοῦ Ἰδίου, ἐνθ' ἀνωτ., 6, 572.

γ) «Ἀδῆλου χωρεπισκόπου, ἐπέχοντος τὸν τόπον Μεσσαλίνου ἐπισκόπου Λαοδικείας», Τοῦ Ἰδίου, ἐνθ' ἀνωτ., 6, 577.

δ) «Εὐελπίστου χωρεπισκόπου, ἐπέχοντος τὸν τόπον Φλωρεντίου ἐπισκόπου Τενέδου», Τοῦ Ἰδίου, ἐνθ' ἀνωτ., 6, 577.

ἀπλοῖ πρεσβύτεροι μὲ τὸν τίτλον τοῦ χωρεπισκόπου⁵. Τοῦτο καταρρίπτεται νομίζω διὰ τὸν λόγον ὅτι οὐδὲν ὑπάρχει τὸ συντεῖνον εἰς τοῦτο καὶ ἰδίᾳ ἔταν τὴν θέσιν ταύτην πειρῶνται νὰ στηρίξουν ἐπὶ τῶν Πρακτικῶν τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου καὶ μάλιστα εἰς τὸ ὅτι οὐδεὶς τῶν ὑπογραψάντων χωρεπισκόπων ὑπογράφει ἐξ ὀνόματός του. Οἱ ἰσχυρισμοὶ τῶν τοιαῦτα ὑποστηρίζοντων δὲν ἐρείδονται νομίζω ἐπὶ ἀπροσμάχητων πειστηρίων, καθ' ὅσον ὑπάρχουν καὶ ἕτεροι ἀποδεδειγμένως ἐπίσκοποι ἐπαρχιῶν, οἱ ὅποιοι ὑπογράφουν ὅπως καὶ οἱ χωρεπίσκοποι, τουτέστιν ἐπέχοντες τόπον ἄλλων ἐπισκόπων⁶, χωρὶς διὰ τοῦτο νὰ δύναται τις νὰ ἀγνοήσῃ τὸν ἐπισκοπικὸν τους βαθμὸν. Ἀλλὰ καὶ ἄλλος λόγος, ὁ ὅποιος καταρρίπτει νομίζω τὴν θέσιν τῶν ἀμφισβητούντων τὸν ἐπισκοπικὸν βαθμὸν τῶν χωρεπισκόπων τῆς Δ' Οἰκ. Συνόδου εἶναι καὶ ὁ β' Κανὼν ταύτης⁷, διὰ τοῦ ὁποίου καταδικάζεται ἡ σιμωνία. Εἰς τὸν Κανόνα τοῦτον συγκαταλέγεται ὁ χωρεπίσκοπος καὶ διακρίνεται ἀπὸ τοὺς πρεσβυτέρους μεταξὺ αὐτῶν, οἱ ὅποιοι «χειροτονοῦνται» καὶ ὄχι μεταξὺ αὐτῶν, οἱ ὅποιοι «προβάλλονται» ἢ «χειροθετοῦνται» ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου⁸.

Ὅπως εἶδομεν καὶ ἀνωτέρω, ἀπὸ τοῦ δ' αἰῶνος ἤρχισε νὰ μειώνεται ὁ ἀριθμὸς τῶν χωρεπισκόπων. Οὕτω, μετὰ τὴν Δ' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον γίνεται μεία τῆς ὑπάρξεως αὐτῶν εἰς τὸν ιδ' Κανόνα τῆς συνελθούσης εἰς τὴν Νίκαιαν τῆς Βιθυνίας Ζ' Οἰκουμ. Συνόδου τὸ ἔτος 787 μ.Χ.⁹. Διὰ τοῦ Κανόνος αὐτοῦ ὀφείλουν οἱ χωρεπίσκοποι «κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἔθος... κατ' ἐπιτροπὴν τοῦ ἐπισκόπου ... προχειρίζεσθαι ἀναγνώστας». Τὴν φράσιν ταύτην ἐρμηνεύοντες σύντρες οἱ σχολιασταὶ τοῦ ἀνωτέρω Κανόνος παραπέμπουν εἰς τὰ ὅσα ὁ ι' Κανὼν τῆς τοπικῆς Συνόδου τῆς Ἀντιοχείας τοῦ ἔτους 341 μ.Χ. ἀναφέρει καὶ οἱ ἴδιοι σχολιάζουν¹⁰. Τοῦτο νομίζω μᾶς ἐπιτρέπει νὰ συμπεράνωμεν ἀφόβως ὅτι καὶ κατὰ τὸν η' αἰῶνα ὑφίστανται εἰσέτι εἰς τὴν Ἐκκλησίαν οἱ χωρεπίσκοποι μὲ τὸν ἐπισκοπικὸν βαθμὸν, ὅπως καὶ κατὰ τὸν δ' αἰῶνα, παρὰ τὰς περὶ τοῦ ἀντιθέτου ἀπόψεις. Τὸν ιβ' αἰῶνα ὅμως ὁ Βαλσαμῶν, σχολιάζων τὸν ιγ' Κανόνα τῆς Ἀγκύρας, γράφει ὅτι, «ἐπεὶ δὲ ὁ τῶν χωρεπισκόπων

5. Βασιλείου Στεφανίδου, Ἐκκλησ. Ἱστορία, ἐνθ' ἄνωτ., 98. Νεοκαίσαρειας Ἀμβροσίου, ἐνθ' ἄνωτ., 241-243.

6. Mansi, c.c., 6, 565. 568. 573. 576. 577. Πρβλ. Ἡλία Ἀλεξανδρίδου, Τὸν τόπον ἐπέχαν, Ὁρθοδοξία, 3 (1928), 289. 396 καὶ 4 (1929), 346-347.

7. Ἀμίλκα Ἀλιβιζάτου, Οἱ ἱεροὶ Κανόνες..., ἐνθ' ἄνωτ., 49-50.

8. Πρβλ. Ζωναρᾶ καὶ Βαλσαμῶνος, Σχόλια ἐπὶ τοῦ β' Κανόνος τῆς Δ' Οἰκουμ. Συνόδου. Πάλλη καὶ Ποτλῆ, ἐνθ' ἄνωτ., Β', 218-219. Πηδάλιον, 186. Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, Περὶ χωρεπισκόπων..., ἐνθ' ἄνωτ., 16. Ἰωάννου Τιμαγένοῦς, Χειροθεσία καὶ χειροτονία, Θ.Η.Ε., 12 (1968), 113 καὶ 114-118.

9. Ἀμίλκα Ἀλιβιζάτου, Οἱ ἱεροὶ Κανόνες..., ἐνθ' ἄνωτ., 128.

10. Πάλλη καὶ Ποτλῆ, ἐνθ' ἄνωτ., Β', 616-619.

βαθμὸς παντελῶς ἠπράκτησεν, οὐδὲ ἡμεῖς ματαιοπονηῆσαι ἠθελήσαμεν»¹¹. ὁ δὲ Ἀριστηνὸς (ἀπέθανε μετὰ τὸ 1166), σχολιάζων τὸν αὐτὸν Κανόνα, τελειώνει μὲ τὴν ἐξῆς πληροφορίαν: «χωρεπίσκοποι δέ εἰσιν οἱ σήμερον ἔν τισι κώμαις καὶ χώραις πρωτοπαπάδες λεγόμενοι»¹².

Κατὰ τὴν ἀραβικὴν κατάκτησιν τοῦ ἔτους 641 μ.Χ., γράφει ὁ Γεώργιος Κλεάνθους Σκαλιέρης, αἱ ὑποκείμεναι εἰς τὸν Ἀλεξανδρινὸν θρόνον Ἐκκλησίαι, μὴ συμπεριλαμβανομένων τῶν παρ' Ἐμπόρια, Παροικίας ἢ Συνοικίας Ἐκκλησιῶν ἢ Ἐξαρχιῶν Μονῶν, ἀνήρχοντο εἰς 22 μητροπόλεις, 19 ἀρχιεπισκοπικὰς καὶ 237 ἐπισκοπικὰς. Αἱ ἀρχιεπισκοπαὶ ἐκαλοῦντο τιμῆς ἕνεκα μητροπόλεις, χωρὶς νὰ ἔχουν ὑφ' ἑαυτὰς ἐπισκοπάς. Ἐξ αὐτῶν ἡ τῆς Ἀλεξανδρείας, ἐπειδὴ εὐρίσκετο εἰς αὐτὴν ἡ ἔδρα τοῦ Πατριαρχείου, ἦτο ἡ ἐπὶ κεφαλῆς πασῶν τῶν μητροπόλεων, ἀρχιεπισκοπῶν καὶ ἐπισκοπῶν. Αἱ ἀρχιεπισκοπαὶ εἶχον παρ' ἑαυταῖς ἀνωτέρους κληρικούς, ἀρχιμανδρίτας καὶ τιτουλαρίους ἐπισκόπους, οἱ ὅποιοι ἐμερίμων, ὄχι μόνον περὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐφ' ἣν ἐτάχθησαν ἀρχιεπισκοπικῶς, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς περιοικίδος χώρας. Διὰ τοῦτο οἱ ἐν αὐταῖς ἀνώτεροι κληρικοὶ ἐκαλοῦντο, κατὰ τὸν ἀνωτέρω συγγραφέα, κληρικοὶ περιοικίδος καὶ ὤφειλον ἐπὶ ταῖς ὁδηγίαις τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς νὰ διατρέχουν καὶ νὰ ἐπισκέπτωνται τὴν περιοικίδα ὑπαιθρον χώραν. Τὰ αὐτὰ ἴσχυον καὶ ὅπου ὑπῆρχον παρὰ τὰς ἀρχιεπισκοπάς ἢ τὰς ἐπισκοπάς καὶ τὴν περιφέρειαν αὐτῶν κλίματα, ἐκτάσεις γαιῶν ἀγροτικῶν ἢ ἐρήμων ἐγκατεσπαρμέναι ὑπὸ σκηνῶν, μανδρῶν καὶ φατνῶν¹³.

Αἱ ἀνωτέρω πληροφορίαι μᾶς ὁδηγοῦν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἀλεξανδρείας, τοῦλάχιστον ἕως τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ ζ' αἰῶνος, ὕφίστανται ἐπίσκοποι ἐπὶ κεφαλῆς κωμῶν καὶ χωρίων, ὅπως καὶ παλαιότερον εἰς ἄλλας Ἐκκλησίας, μὲ τὴν μόνην διαφορὰν, ὅτι ἐδῶ οἱ ἐπίσκοποι αὐτοὶ δὲν ὀνομάζονται χωρεπίσκοποι πλέον, ἀλλὰ τιμῆς ἕνεκα μητροπολίται ἢ ἀρχιεπίσκοποι ἢ καὶ ἐπίσκοποι.

Ἡ Ἐκκλησία, ἀπὸ τῆς Πενθέκτης τοῦ Τρούλλου Οἴκουμ. Συνόδου, ἡ ὅποια συνεκλήθη τὸ ἔτος 691, διὰ νὰ συμπληρώσῃ τὰς Ε' καὶ Σ' Οἴκουμ. Συνόδους καὶ συγκεκριμένως διὰ τοῦ λζ' κανόνος αὐτῆς¹⁴ ἀσχολεῖται εἰς τὸ περὶ ἀρχιερέων περιστατουμένων Ἐκκλησιῶν κεφάλαιον¹⁵. Ὁ Μανουὴλ Γε-

11. Τ ὦ ν Ἰ δ ἰ ὠ ν, ἐνθ' ἀνωτ., Γ', 47.

12. Τ ὦ ν Ἰ δ ἰ ὠ ν, ἐνθ' ἀνωτ., Γ', 48.

13. Γ ε ω ρ γ ἰ ο υ Κ λ ε ἀ ν θ ο υ ς Σ κ α λ ι ἔ ρ η, Τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Ἀλεξανδρείας, τὸ κλίμα καὶ ἡ δικαιοδοσία αὐτοῦ, Ἀθήνα 1927, 9-36.

14. Ἀ μ ἰ λ κ α Ἀ λ ι β ἰ ζ ἄ τ ο υ, Οἱ Ἱεροὶ Κανόνες..., ἐνθ' ἀνωτ., 93.

15. Εἰς περισωθείσας πατριαρχικὰς καὶ συνοδικὰς Πράξεις τοῦ ἰδ' αἰῶνος (M.M. 1,34-35 καὶ 35-37) χρησιμοποιεῖται ὁ ὅρος «περιστατούμεναι Ἐκκλησίαι». Αὗται εἶναι ἐκεῖναι εἰς τὰς ὁποίας ἐπέδραμον κατακτητὰ καὶ «καθ' ὑπερβολὴν ὑπερίσχυσε τὸ δεινὸν» καὶ δὲν ἐπετρέπετο εἰς τοὺς οικεῖλους ἱεράρχας νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὰς ἐπαρχίας των καὶ

δεῶν διατείνεται ὅτι «ἡ πληθώρα τῆς τῶν τιτουλαρίων ἐπισκόπων καὶ μητροπολιτῶν χειροτονίας βασίζεται ἐπὶ τοῦ λζ' Κανόνος τῆς Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου καὶ τῆς λγ' Νεαρᾶς τοῦ αὐτοκράτορος 'Αλεξίου τοῦ Α'»¹⁶, ἄποψις ἡ ὁποία κατὰ τὴν γνώμην μου δὲν δύναται νὰ στηριχθῆ ἔπαρκῶς. Πάντως ἡ Σύνοδος τῆς Πενθέκτης, διὰ τοῦ ἀνωτέρω αὐτῆς Κανόνος, παρέχει νομίζω εἰς τοὺς ἀρχιερεῖς, τῶν ὁποίων αἱ ἐπαρχίαι «ὑποχείριοι τοῖς ἀνόμοις κατέστησαν» καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν ἠδύναντο μετὰ τὴν χειροτονίαν των «τὸν οἰκεῖον θρόνον καταλαβεῖν», τὸ δικαίωμα «καὶ χειροτονίας κληρικῶν διαφόρων κανονικῶς ποιεῖν καὶ τῇ τῆς προεδρίας ἀθθεντία κατὰ τὸν ἴδιον ὅρον κεχρηῆσθαι καὶ βεβαίαν καὶ νενομισμένην εἶναι πᾶσαν ὑπ' αὐτῶν προοῦσαν διοίκησιν».

'Επὶ αὐτοκράτορος 'Ιουστινιανοῦ τοῦ Β' (685-695 μ.Χ.) καὶ μετὰ τὴν ἤττάν του ὑπὸ τῶν 'Αράβων εἰς τὴν Κιλικίαν¹⁷ ἡ 'Εκκλησία Κωνσταντινουπόλεως παρεχώρησε, (διὰ τε τὰς βαρβαρικὰς ἐφόδους) καὶ «τὸ τῆς ἐθνικῆς ἡλευθερωθῆναι δουλείας», τὴν ἐπαρχίαν Κυζικίου τοῦ 'Ελλησπόντου εἰς τὴν 'Εκκλησίαν τῆς Κύπρου καὶ τῷ «οἰκείῳ λαῷ» καὶ τὴν μετωνόμασε «Νέαν 'Ιουστινιανούπολιν» τὸν δὲ «ἐπ' αὐτῇ καθιστάμενον θεοφιλέστατον ἐπίσκοπον, πάντων προεδρεύειν τῶν τῆς 'Ελλησποντίων ἐπαρχίας καὶ ὑπὸ τῶν οἰκείων ἐπισκόπων χειροτονεῖσθαι, κατὰ τὴν ἀρχαίαν συνθήειαν». Τὴν Πράξιν ταύτην τῆς 'Εκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως ἐπεκύρωσεν ἡ Πενθέκτη διὰ τοῦ λθ' Κανόνος αὐτῆς¹⁸. Οὕτω διὰ τοῦ Κανόνος τούτου ὁ πρῶν Κύπρου ἤδη δὲ «Νέας 'Ιουστινιανουπόλεως» ἔπρεπε νὰ ἔχη τὰ αὐτὰ προνόμια πρὸς τὰ παρασχεθέντα ὑπὸ τῆς Γ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου εἰς τὸν Μητροπολίτην Κωνσταντίας, ὁ ὁποῖος ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν ἔδραν του ἕνεκα τῶν ἐπιδρομῶν τῶν 'Αράβων. 'Επὶ πλέον δὲ διὰ τοῦ Κανόνος τούτου ἐπεκυρώθη, οὐ μόνον τὸ δικαίωμα τῆς ἐκλογῆς τοῦ Μητροπολίτου Νέας 'Ιουστινιανουπόλεως ὑπὸ τῶν ὑπ' αὐτὸν ἐπισκόπων, ἀλλὰ καὶ ὑπήχθη ὀλόκληρος ἡ ἐπαρχία Κυζι-

νὰ διαποιμάνουν τὸ λογικὸν αὐτῶν ποιμνιον, «ὡς μὴδὲ τὸν ἐσόμενον ἀρχιερέα εὐμαρῶς ἢ καὶ ὀπωσοῦν ἐπιστῆναι δυνηθῆναι ἐκεῖσε». Οἱ ἀρχιερεῖς τῶν 'Εκκλησιῶν αὐτῶν θὰ πρέπει νομίζω νὰ λέγωνται ἀρχιερεῖς περιστατουμένων 'Εκκλησιῶν καὶ οὐχὶ ἔμπεριστατοι ἀρχιερεῖς, ὅπως σήμερον ἀποκαλοῦνται. Καὶ τοῦτο διότι ὁ ὅρος «περιστατούμενοι 'Εκκλησίαι» εἶναι δοκιμώτερος κατὰ τὴν γνώμην μου τοῦ ὅρου «ἐμπεριστατοι 'Εκκλησίαι». Εἰς τοῦτο ὀδηγοῦμεθα ἐκ τοῦ ὅτι ἡ λέξις περιστατούμενος παράγεται ἐκ τοῦ περιστατέομαι (= περικυκλοῦμαι) κατὰ τοὺς Liddell-Scott καὶ ἐχρησιμοποιήθη ὑπὸ τοῦ 'Ιεροῦ Χρυσοστόμου (ὑπὸ λέοντων περιστατούμενος, τ. 4, σ. 642B), ἐνῶ ἡ λέξις ἐμπερίστατος ἐπλάσθη μεταγενεστέρως ὑπὸ τῶν λογίων καὶ ἐχρησιμοποιήθη, κατὰ τὸν Στέφανον Κουμανοῦδην, μόλις μετὰ τὴν 'Αλωσιν. Σημειώσεις: Αἱ ἀνωτέρω συνοδικαὶ Πράξεις παρατίθενται εἰς τὰς παραπομπὰς 35 καὶ 36 τοῦ παρόντος κεφαλαίου.

16. Μ α ν ο υ ἡ λ Γ ε δ ε ὦ ν, 'Ανυπάρκτων ἐπισκοπῶν ὀνομασίαι, Ε.Α., 37 (1917), 109β.

17. Γ ε ρ α σ ί μ ο υ Κ ο ν ι δ ᾶ ρ η, Αἱ Μητροπόλεις καὶ 'Αρχιεπισκοπαὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ ἡ «Γάξις» Αὐτῶν, Α', 'Αθήναι 1934, 33.

18. 'Α μ ἰ λ κ α 'Α λ ι β ι ζ ᾶ τ ο υ, Οἱ Ἱεροὶ Κανόνες..., ἐνθ' ἀνωτ., 93-94.

κου υπ' αὐτόν, τοῦ Μητροπολίτου Κυζίκου δυναμένου, χρείας καλούσης, νὰ χειροτονῆται ὑπὸ τοῦ Νέας Ἰουστινιανουπόλεως.

Τὸν Θ' αἰῶνα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἀλεξανδρείας, κατὰ τὸν Γερ. Μαζαράκη, μεταξύ ἄλλων, ἐπὶ τῆς πατριαρχείας Μιχαήλ τοῦ Α' (860-870 μ.Χ.) καὶ Μιχαήλ τοῦ Β' (870-907 μ.Χ.) ὑπῆρχον 16 μητροπολίται καὶ 25 ἐπίσκοποι. Διερωτώμενοι, ὅμως, ἐὰν ὄντως οἱ ἀνωτέρω ἦσαν «ἐν ἐνεργείᾳ», κατέχοντες τὰς ἀντιστοιχοῦς ἔδρας μετὰ ποιμνίου, ὀδηγοῦμεθα ἀβιάστως εἰς τὴν θέσιν ὅτι ἐκ τῶν ἀνωτέρω οἱ περισσότεροι ἦσαν ἀρχιερεῖς «περιστατουμένων Ἐκκλησιῶν» καὶ ὄχι τιτουλάριοι, ὅπως διατείνεται ὁ συγγραφεὺς. Τοῦτο ὑποστηρίζεται ἐκ τοῦ ὅτι ἀπὸ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ ζ' αἰῶνος ἔχομεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ταύτην ἀλλεπαλλήλους διωγμούς, οἱ ὁποῖοι μᾶλλον τὴν παρουσίαν ἀρχιερέων «περιστατουμένων Ἐκκλησιῶν» δικαιολογοῦν, παρὰ τὴν πολυτέλειαν τῶν τιτουλαρίων. Ἄλλ' οὔτε καὶ ἡ ἀποστολή, κατὰ τὸν ἀνωτέρω συγγραφέα, εἰς ΚΠολιν κατωτέρων κληρικῶν, ἀντὶ ἐπισκόπων ἢ μητροπολιτῶν, δύναται νὰ στηρίξῃ τὴν ὑπαρξίν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ταύτην μόνον τιτουλαρίων ἀρχιερέων¹⁹.

Ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου τοῦ Α' (1081-1118 μ.Χ.) ἤρξαντο αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν Σελτζούκων εἰς μερικὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας τοῦ βυζαντινοῦ κράτους. Ὡς ἐκ τούτου ἡ μετὰ βασις τῶν ἀρχιερέων ἐκείνων εἰς τὰς ἐπαρχίας των καθίστατο πολλὰκις ἀδύνατος²⁰. Τοῦτο διαπιστώνεται ἐκ τινος προστάξεως τοῦ Ἀλεξίου, τὴν ὁποίαν διασώζει ὁ Βαλσαμών, σχολιάζων τὸν *ἡ' Κανόνα τῆς Α' Οἰκουμ. Συνόδου*²¹. Ὁ αὐτὸς σχολιαστὴς καὶ εἰς τὸν *λζ' Κανόνα τῆς Πενθέκτης*, ἀναφέρει ὅτι ὅπως ὁ *λς' Ἀποστ. Κανὼν* καθὼς καὶ οἱ *ιζ' καὶ ιη' Κανόνες* τῆς Ἀντιοχείας αὐτοὺς μὴ παρ' αἰτίαν οἰκείαν, ἀλλὰ διὰ τινὰ πρόφασιν εὐλογον μὴ ἀπελθόντας, ἀνευθύνους εἶναι φασὶ καὶ διορίζονται ἔχειν τούτους τὴν οἰκείαν τιμὴν, τοιαύτην, ὥσπερ ἂν εἰ κατὰ χώραν ἐνεδήμησαν καὶ ἐνεθρονίσθησαν, οὕτω καὶ ἀφ' παρῶν Κανῶν θεσπίζει τοὺς ἐπισκόπους, τοὺς μὴ δυνηθέντας διὰ βαρβαρικὴν ἔφοδον ἀπελθεῖν εἰς τοὺς λαχόντας αὐτοῖς θρόνους, παρομοίως τιμᾶσθαι καὶ ἐνεργεῖν ἀπροκριματίστως πάντα τὰ ἀρχιερατικὰ καὶ ἀπλῶς λογίζεσθαι ὥσπερ εἰ κατὰ χώραν ἀπῆλθον καὶ ἐνεθρονίσθησαν²². Εἰς τὸ τέλος δὲ παραθέτει τὴν περὶ τὸ τέλος τοῦ *ια' αἰῶνος* (1094 μ.Χ.) ἐκδοθεῖσαν 33ην Νεαράν τοῦ ἀνωτέρω αὐτοκράτορος,

19. Γερ. Μαζαράκη, Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἐν Αἰγύπτῳ Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, Ἀλεξάνδρεια 1932, 26.

20. Πρβλ. Γεωργίου Κόλια, Ἐκκλησία καὶ αὐτοκράτωρ εἰς τὸ Βυζάντιον, Ἀθῆναι 1959, 17.

21. Ράλλη καὶ Ποτλῆ, ἔνθ' ἀνωτ., Β', 157. Πρβλ. Ἡλιοπούλεως Γενναδίου, Ἡ περὶ τῆς Μητροπόλεως Σάρδεων ἱστορικὴ μελέτη τοῦ Μητρ. Σάρδεων κ. Γερμανοῦ, Ὀρθοδοξία, 4 (1929), 381.

22. Ράλλη καὶ Ποτλῆ, ἔνθ' ἀνωτ., Β', 390.

διὰ τῆς ὁποίας διευκολύνετο ἡ συνέχισις τῆς ἀναδείξεως ἀρχιερέων εἰς ἐπαρχίας, αἱ ὁποῖαι κατέστησαν ἄβατοι «ὡς ὑπὸ τῶν ἐχθίστων κατεχομένων ἐχθρῶν»²³. Τὴν ἀνωτέρω Νεαράν, ἡ ὁποία ὠλοκλήρωσε τὸν λζ' Κανόνα τῆς Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου δικαιολογεῖ, σχολιάζων μεταξύ ἄλλων τὸν ζ' Κανόνα τῆς Σαρδικῆς Συνόδου, ὁ Βαλσαμών²⁴.

Ἐκ τινος συνοδικῆς Πράξεως τοῦ Πατριάρχου Μιχαὴλ Γ' (1170-1177)²⁵ πληροφοροῦμεθα ὅτι εἰς τὴν Σύνοδον, ἡ ὁποία συνήλθεν εἰς ΚΠολιν τὸ ἔτος 1170, «λόγος ἐγένετο» περὶ τοῦ Μητροπολίτου Θηβῶν «Ἰωάννου τοῦ νέου ἐλεήμονος» τοῦ Καλοκτένη. Οὗτος ἐψήφισε νέους ἐπίσκοπους διὰ τὴν ἐπαρχίαν του, χωρὶς νὰ λάβῃ γνώσιν τούτου καὶ νὰ ψηφίσῃ ἡ ἐπαρχιακὴ Σύνοδος τοῦ Πατριαρχείου. Τὴν ἀνωτέρω συνοδικὴν Πρᾶξιν σχολιάζων ὁ Γεδεῶν συμπεραίνει, ἀφοῦ παραθέσῃ τὴν ἐρμηνείαν τοῦ Βαλσαμώνος εἰς τὸν ζ' Κανόνα τῆς Σαρδικῆς Συνόδου, ὅτι «ὁ Μητροπολίτης Θηβῶν ἐπισκοπὰς παλαιὰς ἀποσυντεθείσας καὶ περιπεσοῦσας εἰς ἀφάντωςιν ἀνασυνέστησεν ἄνευ εἰδήσεως τοῦ Πατριαρχικοῦ Θρόνου». Ἐὰν τοῦτο οὕτως ἐγένετο, οἱ ἐπίσκοποι οὗτοι τῆς Μητροπόλεως Θηβῶν πιθανὸν νὰ ἦσαν τιτουλάριοι ἢ ἐπίσκοποι περιστατουμένων ἐπαρχιῶν.

Τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1293 ὁ Πατριάρχης Ἀθανάσιος Α' (1289-1293) ἔστειλε πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἀνδρόνικον τὸν Β' τὸν Παλαιολόγον γράμμα²⁶, εἰς τὸ ὁποῖον χωρίζει τοὺς ἀρχιερεῖς τοῦ Θρόνου του εἰς «ἐνεργοὺς καὶ ἀργοὺς» ἄλλως καὶ ἀπόλιδας, κατὰ τὸν Ἡλιουπόλεως Γεννάδιον, δημιουργηθέντας διὰ τῆς καταλήψεως πολλῶν ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου ὑπὸ τῶν Σελτζουκιδῶν²⁷.

Πάντως ὁ Οἰκουμενικὸς Θρόνος τῆς ΚΠόλεως ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ ζ' αἰῶνος ἐδέχθη ἀδιακόπους βαρβαρικὰς ἐπιδρομὰς ἀλλοφύλων, ἀθέων καὶ ἀσεβῶν ἔθνων, ἦτοι τῶν Περσῶν, Τατάρων, Ἀγαρηνῶν καὶ Λατίνων²⁸, ἀλλὰ καὶ τῶν Ἀβάρων, Ἀράβων, Σλαύων καὶ Βουλγάρων, οἱ ὁποῖοι κατέστρεφον τὰς πολυαρίθμους ἑλληνικὰς πόλεις καὶ κωμοπόλεις καὶ συνετέλουν εἰς τὴν ἐρήμωσιν, ἔνδειαν, «ἀφάντωςιν», ἀπορίαν καὶ τὸν παντελεῖ ἀφανισμόν τῶν ἐπαρχιῶν του²⁹.

Ἡ Ἐκκλησία, προκειμένου νὰ μὴ ἀφήσῃ ἀπροστάτευτον τὸ χριστιαν-

23. Τ ὠ ν ἰ δ ἰ ὠ ν, ἔνθ' ἄνωτ., Β', 390-391.

24. Ρ ἄ λ λ η καὶ Π ο τ λ ῆ, ἔνθ' ἄνωτ., Γ', 246.

25. Μ α ν ο υ ἡ λ Γ ε δ ε ὠ ν, Κανονικαὶ διατάξεις Πατριαρχῶν ΚΠόλεως, ΚΠολις 1 (1888), 26-27. Πρβλ. Ρ ἄ λ λ η καὶ Π ο τ λ ῆ, ἔνθ' ἄνωτ., Γ', 247.

26. Ἡ λ ι ο υ π ὄ λ ε ω ς Γ ε ν ν α δ ἰ ο υ, Ἡ α' ἀπὸ τοῦ θρόνου ἀποχώρησις τοῦ Πατριάρχου Ἀθανασίου Α', Ὁρθοδοξία, 28 (1953), 145-150.

27. Πρβλ. Ἡ λ ι ο υ π ὄ λ ε ω ς καὶ Θ ε ἰ ρ ω ν Γ ε ν ν α δ ἰ ο υ, Ἱστορία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, Α', Ἀθῆναι 1953, 365.

28. Μ. Μ., 1, 34, 36, 70, 75, 92, 143, 234 καὶ 399.

29. Α. Β α σ ἰ λ ι ε φ, Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας 324-1453, μετάφρ.

νικόν πλήρωμα τῶν περιστατουμένων ἐπαρχιῶν τῆς εἰς τὸ ἔλεος τῶν κατακτητῶν καὶ ἀνεπίσκοπον, ἐφ' ὅσον ἦσαν περικυκλωμένοι ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν καὶ ἠδυνάτουσαν νὰ ἔχουν ποιμενάρχας, ἐλάμβανε κατ' οἰκονομίαν ἀποφάσεις ἐπιβαλλομένας ὑπὸ τῆς ὑφισταμένης ἀνάγκης καὶ ὑπηρετούσας τὸ συμφέρον τῶν ποιμένων καὶ ποιμαينوμένων. Παράδειγμα τῆς τοιαύτης ἐνεργείας τῆς Ἐκκλησίας εἶναι, ὡς ἐλέχθη, ἡ παραχώρησις τῆς ἐπαρχίας Κυζίκου τοῦ Ἑλλησπόντου εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Κύπρου καὶ ὅσα οἱ Miklosich καὶ Müller μᾶς διασώζουσι εἰς τὸ δίτομον ἔργον των. Ἡ πρᾶξις αὕτη τῆς Ἐκκλησίας ἐπανελαμβάνετο, κατὰ τὸν Ἡλίαν Ἀλεξανδρίδην, ἀπὸ τῆς ἰβ' μέχρι τῆς ις' ἑκατονταετηρίδος συνεχέστερον ἢ τὸ πρότερον καὶ ἐτελεῖτο «κατ' ἐπίδοσιν» (per adjunctionem)³⁰. Ὁ ὄρος οὗτος ἐνεῖχε, κατὰ τὸν αὐτὸν συγγραφέα, νομικὴν ὑπόστασιν, χαρακτηρίζων προσφυῶς τὴν τε οὐσίαν καὶ τὸν σκοπὸν τῆς πράξεως, ὑποσημαίνων δηλαδὴ ὅτι τῶν χρόνων διδόντων καὶ τοῦ διορισμοῦ γνησίων ποιμένων γινομένου δυνατοῦ ἐν ταῖς κατ' ἐπίδοσιν διδομέναις ἐπαρχίαις, ὄφειλον ἵνα παύσωνται ἀσκοῦντες ἐν αὐταῖς ἀρχιερατικὰ καὶ ποιμενικὰ καθήκοντα οἱ μὴ γνήσιοι ποιμένες³¹.

Δ. Σ α β ρ ἄ μ η, ἔκδ. Πάπυρος, Β', Ἀθήναι 1971, 81. Γερασι. Κονιδάρη, Αἱ Μητροπόλεις..., 3. Steven Runciman, Ἡ Μεγάλη Ἐκκλησία ἐν αἰχμαλωσίᾳ, μετάφρ. Νικόλ. Παπαρόδου, Ἀθήναι 1979, Α', 137-140.

30. Ἐξ ὅσων γνωρίζομεν ἐκ τῶν διασωθέντων πατριαρχικῶν καὶ συνοδικῶν Πράξεων τῆς Ἐκκλησίας ΚΠόλεως μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1316 καὶ 1521, ὑφίστανται Πράξεις γενόμεναι «κατὰ λόγον ἐπίδοσεως», διὰ τῶν ὁποίων παραχωροῦνται: 1) Εἰς τὸν Μητροπολίτην Παλαιῶν Πατρῶν, ἡ Μητρόπολις Λακεδαιμονίων (Μ. Μ., 1,19-20), 2) Εἰς τὸν Μητροπολίτην Χαλκηδόνος, ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ Μαρωνείας (Μ. Μ., 1,45-46), 3) Εἰς τὸν Μητροπολίτην Δυρραχίου, ἡ Μητρόπολις Σηλυβρίας (Μ. Μ., 1,48-49), 4) Εἰς τὸν Μητροπολίτην Χριστουπόλεως, ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ Δράμας (Μ. Μ., 1,68-69), 5) Εἰς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Μεσσηνίας, ἡ Μητρόπολις Ἀραδιουπόλεως (Μ. Μ., 1,71-73), 6) Εἰς τὸν Μητροπολίτην Ποντοθακλείας, ἡ Ἐπισκοπὴ Ἀμυκλίου (Μ. Μ., 1,73-75), 7) Εἰς τὸν Μητροπολίτην Μελιτηνῆς, ἡ Μητρόπολις Κελτζηνῆς (Μ. Μ., 1,81-83), 8) Εἰς τὸν Μητροπολίτην Σμύρνης, ἡ Ἐπισκοπὴ Χίου (Μ. Μ., 1,92-93), 9) Εἰς τὸν Μητροπολίτην Καισαρείας, αἱ Μητροπόλεις Σεβαστείας, Εὐχαΐτων, Ἰκονίου καὶ Μωκησσοῦ καὶ ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ Ναζιανζοῦ (Μ. Μ., 1,143-144), 10) Εἰς τὸν Μητροπολίτην Κυζίκου, ἡ Μητρόπολις Γάννου (Μ. Μ., 1,261), 11) Εἰς τὸν Μητροπολίτην Τραϊανουπόλεως, ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ (;) Περιθεωρίου (Μ. Μ., 1,325-326), 12) Εἰς τὸν Μητροπολίτην Πηγῶν, ἡ Μητρόπολις Σωζοπόλεως (Μ. Μ., 1,330-331), 13) Εἰς τὸν Μητροπολίτην Βιζύης, ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ Δέρκου (sic) (Μ. Μ., 1,355-356), 14) Εἰς τὸν Μητροπολίτην Ἐφέσου, ἡ Μητρόπολις Πυργίου (Μ. Μ., 1,497-500), 15) Εἰς τὸν Μητροπολίτην Ἀμάστριδος, ἡ Μητρόπολις Ποντοθακλείας (Μ. Μ., 2,102-103), 16) Εἰς τὸν Μητροπολίτην Κυζίκου, ἡ Μητρόπολις Χαλκηδόνος (Μ. Μ., 2,109-111) 17) Εἰς τὸν Μητροπολίτην Κορίνθου, ἡ Μητρόπολις Χριστιανουπόλεως (Μ. Μ., 2,206-209), 18) Εἰς τὸν Μητροπολίτην Πέργης, Ἀταλείας καὶ Σίδης, ἡ Μητρόπολις Σουγδαίας καὶ Φούλλων (Μ. Μ., 2,389-390). Πρβλ. Steven Runciman, ἐνθ' ἀνωτ., 139.

31. Ἡλίαι Ἀλεξανδρίδου, Πρόεδρος τὸν τόπον ἐπέχων, Ὁρθοδοξία, 2 (1927-1928), 259.

Οὕτω ἐπὶ τῆς πατριαρχείας Ἰωάννου τοῦ ΙΓ' (1316-1320) τὸν Ἰούλιον τοῦ 1315 «πάντες οἱ τὸν τῆς ἱεράς συνόδου συμπληροῦντες θεϊότατον σύλλογον» (ἀπεφάσισαν) «τὴν ἀγιωτάτην μητρόπολιν Κυζίκου ἄνευ τῆς ἰδιοποιηθείσης τρίτης μερίδος ἐξ αὐτῆς... τὴν ἀγιωτάτην ἀρχιεπισκοπὴν Προικονήσου... τὴν ἀγιωτ. μητρόπολιν Φιλιππουπόλεως ἀλλὰ δὴ καὶ τὴν τῆς Τραϊανουπόλεως μετὰ τῶν ὑπ' αὐτάς ἐπισκοπῶν... καθέξει... ὁ παναγιώτατος... οἰκουμενικὸς πατριάρχης ἐφ' ὄρω τῆς οἰκείας ζωῆς καὶ ἀρχιερατείας»³². Χωρὶς νὰ γνωρίζωμεν πότε καὶ ἐπὶ ποίου Πατριάρχου, ἀλλὰ κατὰ τοὺς συλλογεῖς τῶν πατριαρχικῶν Πράξεων πιθανὸν ἐπὶ τῆς πατριαρχείας Ἰωάννου τοῦ ΙΓ' «... καὶ ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Παλαιῶν Πατρῶν» ἐπειδὴ «οὐκ εὐπόρως... τῶν πρὸς αὐτάρκειαν ἔχων εὐρηται, ... κοινῇ ψήφω τε καὶ γνώμῃ τῆς ὁμηγύρεως τῶν... ἱερωτάτων ἀρχιερέων» ἀπεφασίσθη «κατὰ λόγον ἐπιδόσεως παρασχεῖν τούτω... τὴν ἀγιωτάτην τῶν Λακεδαιμονίων μητρόπολιν... καὶ ἐπ' ἀδειας ἔξει ἱεουργεῖν ἐν αὐτῇ... ἄνευ μέντοι τῆς τοῦ ἱεροῦ συνθρόνου ἐγκαθιδρύσεως»³³. Ἐπίσης ἔχομεν καὶ ἄλλην Πράξιν χωρὶς νὰ ἀναφέρεται ὁ χρόνος ἐκδόσεώς της καὶ ἡ ὁποία ἐξεδόθη κατὰ τὴν γνώμην μου ὄχι πολὺ πρὸ τοῦ ἔτους 1315³⁴ καὶ διὰ τῆς ὁποίας πληροφοροῦμεθα ὅτι «μακρὸς μὲν χρόνος, ἐξ οὗ οὐ γέγονε τῇ ἀγιωτάτῃ μητροπόλει Σίδης ἀρχιερεὺς, τὸ δ' αἴτιον, ὅτι δὴ ἐπὶ τοσοῦτον ὑπερίσχυσε τὸ δεινόν, καὶ οὐκ ἀσφαλῆς ἢ εἰς τὰ ἐκεῖσε φέρουσα κατέστη ἐκ τῆς τῶν ἀλλοφύλων ἐθνῶν ἐπιθέσεως» διὰ τοῦτο «ἐπέπειρ εὔρε τὸν θεοφιλέστατον ἐπίσκοπον Σινώπης ἐκτοπισθέντα τῆς λαχούσης αὐτὸν καὶ ταύτῃ ἐνσκήψαντος ἐκ μακροῦ καὶ ὑπερισχύσαντος τοῦ δεινοῦ, οἰκονομία χρησαμένη» ἡ Ἐκκλησία διὰ τοῦ Πατριάρχου καὶ τῶν περὶ αὐτὸν ἀγιωτάτων ἀρχιερέων, τὴν ὁποίαν μάλιστα καὶ οἱ πρὸ αὐτῶν «οἰκονομοῦντες ἦσαν ἐν περιστατουμέναις ἐκκλησίαις... ἄδειαν αὐτῷ (τῷ ἐπισκόπῳ Σινώπης) δέδωκε καὶ προέτρψε, ἀρχιερατικῶς διεξάγειν τὸν χριστιανικὸν πάντα λαόν, ὅσος τε ἐν τῇ ἐνορίᾳ τῆς μητροπόλεως καὶ ὅσος ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτης εὐρίσκεται» καθὼς καὶ «ἀρχιερατικῶς προϊστασθαι τοῦ ὑπὸ τὴν ἀγιωτάτην τοῦ Συλαίου μητρόπολιν καὶ τοῦ ὑπὸ τὴν ἀγιωτάτην ἀρχιεπισκοπὴν τῆς Λεοντοπόλεως εὐρισκομένου χριστιανώμου λαοῦ»³⁵. Ἀγνώστου χρόνου ἐκδόσεως εἶναι καὶ αἱ ἐπόμεναι δύο Πράξεις, διὰ τῶν ὁποίων πληροφοροῦμεθα ὅτι: ἡ Μητρόπολις Ἀμασειᾶς «ἐξ ἱκανῶν χρόνων γνησίῳ ἀρχιερέως ἐστερημένη δι' ἄπερ ἐκεῖσε τῷ χρόνῳ συνέβησαν δυσχερῆ» διὰ τοῦτο «ἐπέπειρ εὔρε καὶ ἄλλοτε συνήθως οἰκονομίαν ἐν ἐκκλησίαις περιστατουμέναις γενέσθαι παρὰ τῶν πρὸ ἡμῶν, δέδωκεν ἄδειαν (ὁ Πατριάρχης) καὶ προέτρψε, ἡδὴ μετὰ τῆς περὶ (αὐτὸν) ἱεράς συνόδου

32. Μ. Μ., 1, 3-5.

33. Τ Ὡ ν Ἰ δ Ἰ ω ν, ἐνθ' ἄνωτ., 1, 19-20.

34. Τ Ὡ ν Ἰ δ Ἰ ω ν, ἐνθ' ἄνωτ., 1, 39.

35. Τ Ὡ ν Ἰ δ Ἰ ω ν, ἐνθ' ἄνωτ., 1, 34-35.

τούτω δὴ τῷ θεοφιλεστάτῳ ἐπισκόπῳ Ζήλῳ προέστασθαι ἀρχιερατικῶς) (τῆς Ἀμασειας μητρόπολιν)³⁶. Ἀλλὰ καὶ «ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Χαλκηδόνος» ἐπειδὴ «πολὺ μὲν κἄν τοῖς καιρίοις τὸ παρ' ἑαυτοῦ χρήσιμον παρεχόμενος, ἔχων δὲ ὅμως ἐνδεῶς τῆς προσηκούσης αὐταρκειάς» ὁ Πατριάρχης καὶ ἡ περὶ αὐτὸν Σύνοδος τῶν Ἀρχιερέων «παρέσχεν αὐτῷ κατὰ λόγον ἐπιδόσεως τὴν ἀρχιεπισκοπὴν Μαρωνείας»³⁷. Τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1316 καὶ ἐπὶ τῆς πατριαρχείας Ἰωάννου τοῦ Γλυκέως εἰς τὸν Μητροπολίτην Δυρραχίου «ἀπορουμένῳ περὶ τὰ ἀναγκαῖα» ἀπενεμήθη «κατὰ λόγον ἐπιδόσεως» ἡ Μητρόπολις Σηλυβρίας³⁸. Ταυτοχρόνως καὶ εἰς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Νυμφαίου ἀπένειμεν ὁ Πατριάρχης καὶ ἡ περὶ αὐτὸν Σύνοδος τῶν ἀρχιερέων τὴν ἀρχιεπισκοπὴν Δέρκου (sic)³⁹. Τὸν Μάϊον τοῦ 1317 εἰς τὸν Μητροπολίτην Χριστουπόλεως ἐπέδωσαν «κατὰ λόγον ἐπιδόσεως» τὴν ἀγιωτάτην ἀρχιεπισκοπὴν Δράμας⁴⁰. Τὸν Ἰούλιον τοῦ 1317, ἐπειδὴ ἡ Μητρόπολις τῆς Ἀμασειας «ὑπὸ... τῆς τῶν ἔθνῶν καταδρομῆς... παντάπασιν ἐστένωται καὶ ἡρήμωται... διὰ τοῦτο ἐπετράπη ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Ἰωάννου τοῦ ΙΓ' τοῦ Γλυκέως καὶ τῆς περὶ αὐτὸν Συνόδου ὥστε καθῆσθαι μὲν καὶ διάγειν τὸν τοιοῦτον ἱερώτατον μητροπολίτην ἐν αὐτῇ τῇ τῶν Λιμνίων ἀγιωτάτῃ ἐπισκοπῇ...»⁴¹. Τὸν Αὐγούστον τοῦ 1317 εἰς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Μεσῆνης ἐδόθη «κατὰ λόγον ἐπιδόσεως» ἡ Μητρόπολις Ἀρκαδιουπόλεως⁴². Ἄγνωστον τότε, ἀλλὰ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τὴν αὐτὴν περίοδον καὶ εἰς τὸν Μητροπολίτην Ποντοηρακλείας ἡ Ἐκκλησία παρεχώρησε «κατὰ λόγον ἐπιδόσεως» τὴν ἐπισκοπὴν Ἀμυκλίου «τὴν ὑποκειμένην ταῖς Παλαιαῖς Πάτραις»⁴³. Τὸν Αὐγούστον τοῦ 1318 «ἐπειδὴ ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Λαρίσης... ἔγραψε καὶ ἀνήνεγκεν... (ὅτι) ὡς ἐκ τῆς ἐπισυμβάσεως εἰς τὸν ἐκεῖσε τόπον συγχύσεως καὶ ἀνωμαλίας ἀπὸ τῆς μάχης ἐμποδίζεται καὶ οὐδὲν ἔχει ἐπ' ἀδείας καταλαβεῖν εἰς τὴν λαχοῦσαν αὐτὸν ἀγιωτάτην μητρόπολιν» διὰ τοῦτο ὁ Πατριάρχης Ἰωάννης ὁ ΙΓ' καὶ ἡ Σύνοδος τῶν περὶ αὐτὸν ἀρχιερέων ἐπέτρεψαν «εὐρίσκεσθαι τὸν δηλωθέντα ἱερώτατον ἀρχιερέα Λαρίσης ἐν τῇ εἰρημένῃ ἐπισκοπῇ τῆς Χαρμαίνης»⁴⁴. Τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1318 «ἡ μετριότης ἡμῶν» λέγει ὁ Πατριάρχης Ἰωάννης ὁ Γλυκὺς «παρακελεύεται γνώμη κοινῇ τῶν περὶ αὐτὴν ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων..., εἶναι τὴν τοιαύτην ἐνορίαν τῆς δηλωθείσης μητροπόλεως Ἀπαμείας ὑπὸ τὴν

36. Τ ὦ ν ἰ δ ἰ ω ν, ἐνθ' ἄνωτ., 1, 35-37.

37. Τ ὦ ν ἰ δ ἰ ω ν, ἐνθ' ἄνωτ., 1, 45-46.

38. Τ ὦ ν ἰ δ ἰ ω ν, ἐνθ' ἄνωτ., 1, 48-49.

39. Τ ὦ ν ἰ δ ἰ ω ν, ἐνθ' ἄνωτ., 1, 50-51.

40. Τ ὦ ν ἰ δ ἰ ω ν, ἐνθ' ἄνωτ., 1, 68-69.

41. Τ ὦ ν ἰ δ ἰ ω ν, ἐνθ' ἄνωτ., 1, 69-71.

42. Τ ὦ ν ἰ δ ἰ ω ν, ἐνθ' ἄνωτ., 1, 71-73.

43. Τ ὦ ν ἰ δ ἰ ω ν, ἐνθ' ἄνωτ., 1, 73-75.

44. Τ ὦ ν ἰ δ ἰ ω ν, ἐνθ' ἄνωτ., 1, 79-80.

πνευματικὴν ἐπίσκεψιν καὶ ἀνάκρισιν τοῦ διαληφθέντος ἱερωτάτου μητροπολίτου Προύσης... Ὡσαύτως παρακελεύεται κατέχειν καὶ τὴν ἐν τῇ τοιαύτῃ θεουπόλει Προύση διακειμένην σεβασμίαν πατριαρχικὴν μονήν, τὴν ἐπ' ὀνόματι τιμωμένην τοῦ ὁσίου Εὐστρατίου καὶ ἐπικεκλημένην τῶν Ἀγαύρων, μεθ' ὧν αὕτη κέκτηται δικαίων καὶ προνομίων»⁴⁵. Ἐπίσης τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1318 «τῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Μελιτινῆς... κύρ Θεοδοσίῳ», παρεχώρησεν ὁ Πατριάρχης καὶ ἡ περὶ αὐτὸν Σύνοδος («τὴν μητρόπολιν Κελτζηνῆς μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὴν πάντων»)»⁴⁶. Ἄγνωστον πότε ἐξεδόθη καὶ ἡ Πρᾶξις, διὰ τῆς ὁποίας εἰς τὸν Μητροπολίτην Σμύρνης παρεχώρησεν ὁ Πατριάρχης καὶ ἡ περὶ αὐτὸν Σύνοδος («τὴν ἀγιωτάτην ἐπισκοπὴν Χίου...»)»⁴⁷. Ὁ Πατριάρχης Ἡσαΐας (1323-1334) καὶ ἡ περὶ αὐτὸν Ἱερά Σύνοδος τῶν ἀρχιερέων τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1327, ἐπειδὴ «καὶ κατὰ τὸν τόπον τῆς Ἀνατολῆς ἀγιώταται μητροπόλεις, ἡ τῆς Σεβαστείας δηλονότι, ἡ τῶν Εὐχαιτῶν, ἡ τοῦ Ἰκονίου, ἡ τοῦ Μωκησοῦ καὶ ἡ ἀγιωτάτη ἀρχιεπισκ. Ναζιανζῶς ἀμοιροῦσι γνησίων ἀρχιερέων ἐπὶ χρόνον ἤδη συχνὸν διὰ τὴν ἐπικρατήσασαν... σύγχυσιν καὶ ἀνωμαλίαν ἐκ τῆς τῶν ἀθέων ἐχθρῶν ἐπιθέσεως... ἐπέτρεψε καὶ ἀνέθετο τῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Καισαρείας... ὡς πλησιοχωροῦντι ταῖς τοιαύταις ἐκκλησίαις»⁴⁸. Ἐπεὶ ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Τραϊανουπόλεως... ἐν στερήσει καθέστηκεν οἰκείου καθίσματος (ἐκ) βαρβαρικῆς ἐφόδου... ἀνήνεγκε δὲ καὶ ἐζήτησεν ἐπιτραπῆναι καὶ ἀνατεθῆναι αὐτῷ εἰς καθέδραν τὴν ὑπὸ τὴν λαχοῦσαν αὐτὸν ἀγιωτάτην τῆς Μοσυνοπόλεως ἐπισκοπὴν, ἀμοιροῦσαν ἀρχιερέως γνησίῳ, διὰ τοῦτο ὁ Πατριάρχης Ἰσιδώρος ὁ Α' (1347-1349) μετὰ τοὺς περὶ αὐτὸν ἀρχιερεῖς τὸν Αὐγούστον τοῦ 1347 «πέπραχε... εἰς κατάντημα καὶ ἀθισμα τοῦ Τραϊανουπόλεως εἶναι τὴν αὐτὴν ἀγιωτάτην ἐπισκοπὴν τῆς Μοσυνοπόλεως»⁴⁹. Ἐπὶ τῆς πατριαρχείας τοῦ αὐτοῦ Ἰσιδώρου, τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1347 εἰς τὸν Μητροπολίτην Κυζίκου ἡ Ἐκκλησία «κατεπράξατο... ἐπιλαβέσθαι αὐτὸν ἐπιδόσεως λόγῳ τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Γάννου»⁵⁰. Ὁ Πατριάρχης Κάλλιστος ὁ Α' εἰς τὴν πρώτην του πατριαρχεῖαν (1350-1354) τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1353 «κατεπράξατο γνώμῃ κοινῇ ἐπιλαβέσθαι καὶ κατασχεῖν τὸν... μητροπολίτην Τραϊανουπόλεως καὶ ὑπέρτιμον ἐπιδόσεως λόγῳ χηρευούσης (τῆς) ἀγιωτάτης ἐκκλησίας (ἐπισκοπῆς) Περιθεωρίου ἐφ' ὄρω τῆς ζωῆς αὐτοῦ»⁵¹. Ἐπίσης τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1354 ὁ ἀνωτέρω Πατριάρχης ὑπέγραψε συνοδικὴν Πρᾶξιν, διὰ τῆς ὁποίας πληροφοροῦμεθα

45. Γ ὦ ν ἰ δ ἰ ω ν, ἐνθ' ἀνωτ., 1, 80-81.

46. Γ ὦ ν ἰ δ ἰ ω ν, ἐνθ' ἀνωτ., 1, 81-83.

47. Γ ὦ ν ἰ δ ἰ ω ν, ἐνθ' ἀνωτ., 1, 92-93.

48. Γ ὦ ν ἰ δ ἰ ω ν, ἐνθ' ἀνωτ., 1, 143-144.

49. Γ ὦ ν ἰ δ ἰ ω ν, ἐνθ' ἀνωτ., 1, 260.

50. Γ ὦ ν ἰ δ ἰ ω ν, ἐνθ' ἀνωτ., 1, 261.

51. Γ ὦ ν ἰ δ ἰ ω ν, ἐνθ' ἀνωτ., 1, 325-326.

ὅτι «ἐπεὶ καὶ τὰ τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Πηγῶν ὑπὸ τῆς ἐπιφύσεως τοῖς πράγμασιν ἀνωμαλίας καὶ τῆς τῶν ἐχθρῶν ἐπιθέσεως... εἰς τὸ μηδαμῆ μηδαμῶς κατήντησε καὶ οὐδ' ἀπὸ λειψάνων δὴ τινων ἐγνωρίζετο, ὁ δὲ ταύτην λαχῶν ἱερώτατος ἀρχιερεὺς... οὐ μόνον ἐν στερήσει καὶ αὐτῶν τῶν πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίων ἐτύγχανεν, ἀλλ' οὐδὲ καταντήματος γοῦν εὐπορῶν ἦν... διὰ ταῦτα κοινῆ συνοδικῆ γνώμῃ κατεπράξατο, ἐπειλημμένον εἶναι αὐτὸν ἐπιδόσεως λόγῳ καὶ ἐφ' ὄρω τῆς ζωῆς αὐτοῦ... τὴν ἁγιωτάτην μητρόπολιν Σωζοπόλεως... δίχα τῆς τοῦ ἱεροῦ συνθρόνου ἐγκαθιδρύσεως»⁵². Ἐπὶ τῆς αὐτῆς πατριαρχείας, κατὰ τὸν Δημήτριον Γόννην, καὶ ὁ Μητροπολίτης Μαδύτου Ἰάκωβος, πιθανῶς ἐπειδὴ ἤτο ἀδύνατον νὰ ἀσκήσῃ τὰ καθήκοντά του διότι κατελήφθη ἡ Ἐπαρχία του ὑπὸ τῶν τούρκων, ὡς περιστατουμένης Ἐκκλησίας ἀρχιερεὺς κατέφυγεν εἰς τὴν Βουλγαρίαν⁵³. Πιθανῶς κατὰ τὴν β' πατριαρχεῖαν τοῦ Πατριάρχου Καλλίστου (1355-1363) ἐξεδόθη τὸ ἔτος 1354⁵⁴ ἡ Πατριαρχικὴ καὶ Συνοδικὴ Πράξις, διὰ τῆς ὁποίας παρεχωρήθη «κατὰ λόγον ἐπιδόσεως» εἰς τὸν Μητροπολίτην Βιζύης ἡ «χηρεύουσα» Ἀρχιεπισκοπὴ Δέρκου (sic)⁵⁵. Ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ Πατριάρχου τὸ ἔτος 1362 ἀπαντᾶται ὁ περιστατουμένης (καὶ οὐχὶ τιτουλάριος) Κεφαλληνίας ἐπίσκοπος Ἰωάννης, ὁ ὁποῖος κατὰ τὸν Σπ. Ἀβούρην διέμενεν ἀλλαχοῦ καὶ ὁ ὁποῖος μετετέθη πρὸ τοῦ ἔτους 1365 εἰς τὴν Μητρόπολιν Ναυπάκτου, χωρὶς οὐδέποτε νὰ φθάσῃ εἰς αὐτήν⁵⁶. Τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1368 ὁ Πατριάρχης Φιλόθεος (1353-54, 1364-76), συνδιασκεψάμενος μετὰ τῶν εὐρισκομένων «ἐν τῇ βασιλίδι τῶν πόλεων» ἀρχιερέων, «δέδωκε» τὴν Μητρόπολιν τοῦ Πυργίου «κατ' ἐπίδοσιν» εἰς τὸν Μητροπολίτην Ἐφέσου⁵⁷. Τὸν δὲ Μάϊον τοῦ 1371 ὁ αὐτὸς Πατριάρχης, συνδιασκεψάμενος μὲ τοὺς περὶ αὐτὸν τῆς ἱερᾶς καὶ μεγάλης Συνόδου ἀρχιερεῖς «ἔδωκε κοινῆ ψήφῳ καὶ γνώμῃ τούτων τὴν ἁγιωτάτην τῶν Φιλίππων μητρόπολιν τῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ καὶ ὑπερτίμῳ Δράμας κατ' ἐπίδοσιν»⁵⁸. Τὸν Ἰούλιον τοῦ ἔτους 1387 ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Νεῖλος (1379-1388) συνοδικῶς διασκεψάμενος παρέδωκε «κατὰ λόγον ἐπιδόσεως» τὴν Μητρόπολιν Ποντοηρακλείας εἰς τὸν Μητροπολίτην Ἀμάστριδος⁵⁹. Τὸν δὲ Νοέμβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ὁ Πατριάρχης Νεῖλος παρέδωκεν εἰς τὸν Μητροπολίτην Κυ-

52. Τῶν ἰδίων, ἐνθ' ἄνωτ., 1, 330-331.

53. Δημητρίου Γόννη, Βυζαντινοὶ Μητροπολίται στὴ Σύνοδο Τυρνόβου (1359), Θεολογία, 60 (1989), 397.

54. Γάσου Γριτσοπούλου, Βιζύης Μητρόπολις, Θ.Η.Ε., 3 (1963), 889.

55. Μ. Μ., 1, 355-356.

56. Σπυρ. Ἀβούρη, Κεφαλληνίας Μητρόπολις, Θ.Η.Ε., 7 (1965), 533.

Τάκη Χριστοπούλου, Ναύπακτος, Θ.Η.Ε., 9 (1966), 326.

57. Μ. Μ., 1, 497-500.

58. Τῶν ἰδίων, ἐνθ' ἄνωτ., 1, 558-560.

59. Τῶν ἰδίων, ἐνθ' ἄνωτ., 2, 102-103.

ζίκου Ματθαῖου «κατὰ λόγον ἐπιδόσεως τὴν ἀγιωτάτην μητρόπολιν Χαλκηδόνος καὶ πᾶσαν τὴν ἐνορίαν αὐτῆς καὶ τὰ ἐν τῇ βασιλίδι τῶν πόλεων δίκαια τῆς ἐκκλησίας ταύτης», καθὼς «καὶ τὴν ἐξαρχίαν καὶ διοικήσιν πάντων τῶν πατριαρχικῶν δικαίων τῶν εὐρισκομένων περὶ τε τὸν Ἑλλησποντον καὶ ἄλλην τὴν Βιθυνίαν»⁶⁰. Τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1389 ὁ Πατριάρχης Ἀντώνιος ὁ Δ΄ (1389-1390, 1391-1397), συνδιασκεψάμενος συνοδικῶς «διέγνω καὶ ἀπεφῆνατο... διαμένειν μὲν αὖθις τὴν Ἀγαθόπολιν ἐπισκοπὴν ὡς καὶ πρότερον, μὴ χειροτονηθῆναι δὲ ἐπίσκοπον ἐν αὐτῇ, ἀλλὰ κατέχεσθαι παρὰ τοῦ μητροπολίτου καὶ ἰδίαν καταμονὴν αὐτοῦ καὶ ἀνάπαυσιν εἶναι, ἕως ἂν ἡ Ἀδριανούπολις παρὰ τῶν Τούρκων κατέχῃται»⁶¹. Κατὰ τὴν β΄ πατριαρχίαν τοῦ Ἀντωνίου τοῦ Δ΄ καὶ συγκεκριμένως τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1394 «διαγνώμη συνοδικῆ» ἐδόθη εἰς τὸν Μητροπολίτην Κορίνθου Θεόγνωστον «ἐπιδόσεως λόγῳ» ἡ Μητρόπολις Χριστιανουπόλεως⁶². Ἐπὶ τῆς β΄ πατριαρχείας τοῦ αὐτοῦ Πατριάρχου, τὸν Μάρτιον τοῦ 1397 ἐξεδόθη Πατριαρχικὴ καὶ Συνοδικὴ Πράξις, διὰ τῆς ὁποίας πληροφοροῦμεθα ὅτι: «Τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Σίδης τοῦ οἰκείου ποιμένος στερηθείσης... ἐπεὶ εὗρε (ἡ μετριότης ἡμῶν) πλησίον τῆς τοιαύτης... τὴν ἀγιωτάτην τῆς Ἀτταλείας μητρόπολιν, μὴ δυναμένην καὶ αὐτὴν... γνησίῳ εὐμοιρῆσαι ποιμένος... ἤνωσε τὰς τοιαύτας ἀγιωτάτας ἐκκλησίας ποιμαίνεσθαι καὶ διακυβερνᾶσθαι πνευματικῶς ἀναποσπάστως ὑφ' ἐνὶ ποιμένι τε καὶ ἀρχιερεῖ... καὶ ἐχειροτόνησε (τὸν Θεοφύλακτον) γνήσιον μητροπολίτην Ἀτταλείας καὶ πρόεδρον Σίδης, ὑπέριμνον καὶ ἕξαρχον πάσης Παμφυλίας»⁶³. Τρία ἔτη ἀργότερον καὶ ἐπὶ τοῦ Πατριάρχου Ματθαίου (1397-1410), τὸν Μάϊον τοῦ 1400, εἰς τὸν ἀνωτέρω Μητροπολίτην παραδίδεται «ἐπιδόσεως λόγῳ» καὶ ἡ Μητρόπολις Σουγδαίας καὶ Φούλλων⁶⁴.

Οὐχὶ μόνον ὑπὸ τῶν Τούρκων «διηρπάγησαν αἱ ἑλληνικαὶ χῶραι» ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 1204 καὶ ὑπὸ τῶν Φράγκων ἐπιδρομέων. Ὁ Περικλῆς Ζερλέντης μᾶς πληροφορεῖ, ὅτι ὅταν αἱ Ἐκκλησίαι τῶν Κυκλάδων νήσων κατελήφθησαν ὑπὸ τῶν Φράγκων, οἱ ΡΚαθολικοὶ ἐπίσκοποι καὶ μοναχοὶ ἀπεμάκρυναν τοὺς ὀρθοδόξους ἀρχιερεῖς ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν των. Εἰς ἐλαχίστους ἐπέτρεπον νὰ παραμείνουν εἰς τὰς ἐπαρχίας των ἢ καὶ νὰ τὰς ἐπισκεφθοῦν μετὰ τὴν ἐκλογὴν των. Δι' αὐτὸ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἐπέδιδε «κατὰ λόγον ἐπιδόσεως» τὰς κατάληφθεισας ἐπαρχίας εἰς Μητροπολίτας γειτονικῶν πρὸς αὐτὰς ἐπαρχιῶν καὶ εἰς ἀρχιερεῖς σχολαζουσῶν ἐπαρχιῶν, συνήνωνε δύο ἢ τρεῖς ἐπαρχίας περιστατουμένων Ἐκκλησιῶν ὑπὸ ἓνα ποιμενάρχην, ἐξηκολού-

60. Τ ὦ ν ἰ δ ἰ ω ν, ἐνθ' ἀνωτ., 2, 108-111.

61. Τ ὦ ν ἰ δ ἰ ω ν, ἐνθ' ἀνωτ., 2, 129-131.

62. Τ ὦ ν ἰ δ ἰ ω ν, ἐνθ' ἀνωτ., 2, 206-209.

63. Τ ὦ ν ἰ δ ἰ ω ν, ἐνθ' ἀνωτ., 2, 276-277.

64. Τ ὦ ν ἰ δ ἰ ω ν, ἐνθ' ἀνωτ., 2, 389-390.

θει να χειροτονῆ ἱεράρχας διὰ τὰς ὑπὸ τῶν Φράγκων καταληφθείσας μητροπόλεις καὶ ἀρχιεπισκοπὰς, προεβίβαζεν εἰς ἀρχιεπισκοπὰς καὶ μητροπόλεις ἐπισκοπὰς «τῶν βίᾳ σχολασασῶν μητροπόλεων» καὶ τέλος ἐπέτρεπε καὶ παρέμενον εἰς τὴν ΚΠολιν οἱ ἐκδιωχθέντες ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν τῶν ἢ οἱ ἐμποδιζόμενοι νὰ τὰς ἐπισκεφθοῦν καὶ νὰ παραμείνουν μαζί με τὸ ποιμνιὸν τῶν νέου ἱεράρχαι τῶν περιστατουμένων Ἐκκλησιῶν τῶν νήσων⁶⁵.

Οὕτω τὸ ἔτος 1309 κατελήφθη ἡ νήσος Ρόδος ὑπὸ τοῦ μοναχικοῦ Τάγματος τοῦ ἁγίου Ἰωάννου καὶ ὁ μητροπολιτικὸς θρόνος τῆς νήσου, καταληφθεὶς ὑπὸ φράγκου ἱεράρχου, ἐσχόλασεν. Ἡ Μεγάλη τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία ὅμως ἐξηκολούθησε νὰ χειροτονῆ ἱεράρχας «τοῦτο μὲν, ἵνα τὸ τῆς ἀποσπασθείσης μητροπόλεως ἐν αὐτῇ διασφύζοιτο καὶ διατηροῖτο σχῆμα καὶ μὴ καυχῶτο τὸ γένος τῶν Ἰταλῶν μειῶσαι τὸν τὰς ἄλλας συμπληροῦντα ἀριθμὸν μητροπόλεις, τὰς ὑπὸ τὸν τῆς Νέας Ρώμης τελούσας καὶ οἰκουμενικὸν καὶ τὸ φρύαγμα τούτων ἐντεῦθεν φαίνοιτο καταστορεννύμενον, τοῦτο δ' ἵνα καὶ αἱ ὑπ' αὐτὴν οὔσαι ἐπισκοπαὶ ὑπὸ μίαν μητρόπολιν ὡσανεὶ μητέρα ἢ κεφαλὴν τάττοιτο, ὡς εἶς τινα ἀρχὴν ἄλλην ἀναφερόμεναι, διὰ τὸ τῆς τάξεως καὶ ἀρχῆς καλόν»⁶⁶. Διὰ τοῦτο ἀνευρίσκομεν τὸν Μητροπολίτην Ρόδου Ἰωάννην νὰ παραμένῃ ἐπὶ Πατριάρχου Καλλίστου (1350-1354, 1355-1363) εἰς τὴν ΚΠολιν καὶ νὰ λαμβάνῃ μέρος, ὡς περιστατουμένης Ἐκκλησίας ἀρχιερέως, εἰς τὴν Σύνοδον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἀπὸ τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ ἔτους 1350 μέχρι καὶ τοῦ Ἰουνίου τοῦ 1354⁶⁷. Ἀργότερον τὸ ἔτος 1369 καὶ ἐπὶ Πατριάρχου Φιλοθέου (1354-1355, 1364-1376) ἐδόθη «κατ' ἐπίδοσιν» ἡ Μητρόπολις Ρόδου καὶ αἱ Κυκλάδες νῆσοι εἰς τὸν Μητροπολίτην Σίδης, καθὼς καὶ πρὸ τοῦ ἔτους 1387 ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Νείλου (1379-1388) εἰς τὸν Μητροπολίτην Μυρέων μαζί με τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν Κῶ, τὸν δὲ Ἰανουάριον τοῦ 1387 εἰς τὸν Μητροπολίτην Πέργης καὶ Ἀτταλείας, ἐπὶ δὲ τοῦ Πατριάρχου Ἀντωνίου τοῦ Δ' τὸ ἔτος 1393 εἰς τὸν Μητροπολίτην Σταυρουπόλεως⁶⁸. Ἀλλὰ τόσον οἱ Μητροπολῖται Ρόδου, ὅσον καὶ οἱ ἱεράρχαι εἰς τοὺς ὁποίους ἐδίδοτο ἡ Μητρόπολις «κατ' ἐπίδοσιν», ἔμενον ἐκτὸς τῆς νήσου, πλὴν ἐλαχίστων περιπτώσεων, κατὰ τὰς ὁποίας οἱ φράγκοι μοναχοὶ τοῦ Τάγματος τοῦ ἁγίου Ἰωάννου ἐπέτρεπον τὴν παρουσίαν τῶν εἰς τὴν νήσον⁶⁹.

Ἡ Σάμος, ἐνῶ κατελήφθη ὑπὸ τῶν Ἰουστινιανῶν τῆς Χίου, παρέμεινεν ὑπὸ τὸν Μητροπολίτην Ρόδου μέχρι τοῦ ἔτους 1475, ὅτε οἱ κάτοικοί της, λόγῳ τῶν ταλαιπωριῶν καὶ δεινῶν, τὰ ὁποῖα ὑφίσταντο ὑπὸ τῶν ἐπιδρομῶν

65. Περικλέους Ζερλέντου, Ἱστορικαὶ ἔρευναι περὶ τὰς Ἐκκλησίας τῶν νήσων τῆς ἀνατολικῆς Μεσογείου θαλάσσης, Ἐρμούπολις 1913, 13-62.

66. M. M., 1, 469-470.

67. Τῶν ἰδίων, ἔνθ' ἄνωτ., 1, 300, 326, 338 καὶ 341.

68. Τῶν ἰδίων, ἔνθ' ἄνωτ., 2, 92-94, 94-95, 106-108, 197-199.

69. Περικλέους Ζερλέντου, ἔνθ' ἄνωτ., 18-22.

φράγκων καὶ πειρατῶν, μετηνάστευσαν εἰς Χίον⁷⁰. Ἀπὸ δὲ τοῦ ἔτους 1346 ἡ Μεγάλη τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία ἤνωσε τὴν ἐπισκοπὴν Ἰκαρίας μετὰ τῆς Σάμου, ἐπειδὴ τὴν ἐπισκοπὴν Ἰκαρίας κατέλαβε φράγκος ἱεράρχης⁷¹.

Ἡ ἐπισκοπὴ τῆς Χίου μέχρι τοῦ ἔτους 1309 παρέμεινε ὑπὸ τὴν Μητροπολίτιν Ρόδου. Τὸ ἔτος 1318, ἐστερημένη ἱεράρχου, ἀπεσπᾶσθη τῆς Μητροπόλεως Ρόδου «διὰ τὴν συμβᾶσαν ἀνωμαλίαν καὶ σύγχυσιν»⁷² καὶ ἐδόθη «κατὰ λόγον ἐπιδόσεως» εἰς τὸν Μητροπολίτην Σμύρνης⁷³. Μετὰ ταῦτα ἡ ἐπισκοπὴ Χίου προεβιβάσθη εἰς Μητρόπολιν⁷⁴. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ Ἰουνίου τοῦ 1339 μέχρι καὶ τοῦ Ἀπριλίου τοῦ 1343 ὁ Μητροπολίτης Χίου παρέμεινε εἰς τὴν ΚΠολιν καὶ ἐλάμβανε μέρος εἰς τὴν Σύνοδον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου⁷⁵.

Τὸ ἔτος 1309, κατὰ τὸν Περικλέα Ζερλέντην, ἐπειδὴ κατελήφθη ἡ νῆσος Κῶ ὑπὸ τῶν μοναχῶν τοῦ Τάγματος τοῦ ἀγίου Ἰωάννου, ἐσχόλασεν ἡ ἐπισκοπὴ Κῶς διὰ τὸν ἴδιον λόγον διὰ τὸν ὁποῖον ἐσχόλασε καὶ ἡ Μητρόπολις Ρόδου. Διὰ τοῦτο τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, ἀποσπᾶσαν τὴν ἐπισκοπὴν Κῶ τῆς Μητροπόλεως Ρόδου, προήγαγεν αὐτὴν εἰς Ἀρχιεπισκοπὴν⁷⁶. Τοῦτο, κατὰ τὸν Μητροπολίτην Μεσημβρίας Ἐμμανουήλ, ἐγένετο ὡς μητρικὴ προστασία κατὰ τοῦ Λατινισμοῦ ἢ δὲ σημασία τῆς μεταβολῆς ταύτης ἦτο μᾶλλον ἠθικὴ παρά πρακτικὴ, διότι τὸ Πατριαρχεῖον, ἐξέλεγε μὲν Ἀρχιεπισκόπους Κῶ, ἀλλ' οἱ ἐπιδρομεῖς κυρίαρχοι τῆς Κῶ φράγκοι μοναχοὶ ἠρνοῦντο νὰ ἐπιτρέψωσιν εἰς αὐτοὺς νὰ ἐγκαθίστανται εἰς τὴν ἑδραν των. Κατ' ἀνάγκην παρέμεινον εἰς ΚΠολιν, χωρὶς νὰ δύνανται νὰ ἀσκῶσι πραγματικὴν κυβέρνησιν εἰς τὴν Ἐπαρχία αὐτῶν⁷⁷. Οὕτω ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ Κῶ ἐχαρκτηρίζετο σχολάζουσα καὶ ὁ τίτλος της μετέπεσεν εἰς ἀναμνηστικὴν ἢ τιμητικὴν προσηγορίαν. Τοιοῦτους περιστατουμένης Ἐκκλησίας Ἀρχιεπισκόπους Κῶ γνωρίζομεν ἐκ τῶν διασωθεισῶν πατριαρχικῶν καὶ συνοδικῶν Πράξεων τῆς περιόδου 1317-1343 τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου⁷⁸. Τὸ μέτρον τῆς ἀναδείξεως Ἀρχιεπισκόπων Κῶ ἐπὶ φιλῶ ὀνόματι, γράφει ὁ Μεσημβρίας Ἐμμανουήλ, ἐφ' ὅσον, ὡς ἐκρίνετο, δὲν εἶχε πρακτικὴν ὠφέλειαν, ἐγκατελείφθη ὑπὸ τοῦ

70. Τοῦ ἰδίου, ἐνθ' ἄνωτ., 23-24.

71. Τοῦ ἰδίου, ἐνθ' ἄνωτ., 24.

72. Μ. Μ., 1, 93.

73. Τοῦ ἰδίου, ἐνθ' ἄνωτ., 1, 92-93.

74. Μανουήλ Γεδεών, Ἐκ τῆς ἱστορίας τῶν Μητροπόλεων καὶ Ἐπισκοπῶν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου, Ε.Α., 25 (1905), 592.

75. Μ. Μ., 1, 193, 227, 230, 231 καὶ 237.

76. Περικλέους Ζερλέντου, ἐνθ' ἄνωτ., 35.

77. Ἐμμανουήλ Καρπαθίου, Μητροπολίτου Μεσημβρίας τῆς ἐπὶ Εὐξείνῳ, Ἐκκλησία Κῶ Δωδεκανήσου, Α', Ἀθήναι 1968, 112 καὶ 120-121.

78. Μ. Μ., 1, 72, 75, 157, 171, 197, 198, 224, 230 καὶ 234.

Πατριαρχείου πιθανόν από τοῦ ἔτους 1343⁷⁹. Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο, πατριαρχέοντος Ἰωάννου ΙΔ' τοῦ Καλέκα (1334-1347), ὁ τότε Ἀρχιεπίσκοπος Κῶ, ὁ καὶ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τελευταῖος τοιοῦτος «σχολάζων ἤδη τῆς λαχούσης αὐτόν, ἅτε δὴ καὶ αὐτῆς κατὰ τὸν ὅμοιον τρόπον τυραννομένης ὑπὸ Λατίνων» μετετέθη εἰς τὴν Μητρόπολιν Κορίνθου⁸⁰.

Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1207 μέχρι τοῦ ἔτους 1537 καὶ ἡ Μητρόπολις Παροναξίας ἐσχόλασε, καταληφθεῖσης τῆς ἑδρας τῆς, κατὰ τὸν Περικλέα Ζερλέντην, ὑπὸ φράγκου ἱεράρχου⁸¹. Ὅπως καὶ αἱ ἄλλαι Ἐκκλησίαι τῶν Κυκλάδων νήσων, οὕτω καὶ ἡ Μητρόπολις Παροναξίας ἐδόθη ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου τὸ ἔτος 1460 «κατ' ἐπίδοσιν» εἰς τὸν Μητροπολίτην Μυρέων Ματθαῖον, ὁ ὁποῖος ὀνομάζεται καὶ «Πρόεδρος Καρπάθου καὶ Ναξίας»⁸². Τέλος, τὴν αὐτὴν περίοδον καὶ ἡ ἐπισκοπικὴ ἔδρα τῆς Θήρας, ἡ ὁποία εἶχε καταληφθῆ ὑπὸ φράγκου ἱεράρχου, πάντοτε κατὰ τὸν αὐτὸν συγγραφέα, ἐδίδετο ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου «κατ' ἐπίδοσιν» εἰς ἱεράρχας ἄλλων Ἐκκλησιῶν⁸³.

Τὰς ἀνωτέρω κατ' οἰκονομίαν ἐκδοθείσας πατριαρχικὰς καὶ συνοδικὰς Πράξεις τοῦ Οἴκουμ. Πατριαρχείου, ἐὰν συγκεντρώσωμεν εἰς ομάδας, διαπιστώνομεν πρῶτον ὅτι, ὅταν αἱ ἐπαρχίαι δὲν ἠδύναντο νὰ χορηγήσουν τὰ πρὸς ζωάρκειαν εἰς τοὺς ποιμαίνοντας διὰ τὸ ὀλιγάνθρωπον καὶ τὴν πενιχρότητα τῶν πόρων, ἡ Ἐκκλησία παρεχῶρει ἐπιτροπικῶς ἢ «κατὰ λόγον ἐπιδόσεως» μίαν ἢ καὶ περισσοτέρας γειτονικὰς ἐπαρχίας, ἀκόμη δὲ καὶ πατριαρχικὰς καὶ σταυροπηγιακὰς Μονὰς⁸⁴. Δεύτερον, ὅταν ἐπαρχίαι τινὲς ἦσαν «ἐξ ἱκανῶν χρόνων γνησίου ἀρχιερέως ἐστερημέναι» «διὰ τὴν ἐπικρατήσασαν σύγχυσιν καὶ ἀνωμαλίαν ἐκ τῆς τῶν ἀθέων ἐχθρῶν ἐπιθέσεως», τότε ἡ Ἐκκλησία ἀνέθετεν εἰς πλησιόχωρον ἀρχιερέα «ἰθύνειν ταύτας καὶ διεξάγειν ἀρχιερατικῶς κατὰ λόγον ἐπιδόσεως»⁸⁵. Τρίτον, ὅταν οἱ ἀρχιερεῖς ἀπεξενώοντο τῆς ἐπαρχίας των ὑπὸ τῶν κατακτητῶν καὶ ἐθεωροῦντο «σχολάζοντες», τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον διὰ Πατριαρχικῶν καὶ Συνοδικῶν Πράξεων τοὺς

79. Ἐμμανουὴλ Καρπαθίου, Μητροπολίτου Μεσημβρίας, Ἐκκλησία Κῶ..., ἐνθ' ἄνωτ., 113.

80. Μ. Μ., 1, 233-235. Πρβλ. Ἐμμανουὴλ Καρπαθίου, Μητροπολίτου Μεσημβρίας, Ἐκκλησία Κῶ..., ἐνθ' ἄνωτ., 121.

81. Περικλέους Ζερλέντου, ἐνθ' ἄνωτ., 38.

82. Τοῦ ἰδίου, ἐνθ' ἄνωτ., 39.

83. Τοῦ ἰδίου, ἐνθ' ἄνωτ., 42. Ἐμμανουὴλ Ἰ. Κωνσταντινίδου, Θήρας, Ἀμοργοῦ καὶ νήσων, Μητρόπολις, Θ.Η.Ε., 6 (1965), 517.

84. Μ. Μ., 1, 19-20, 34-35, 45-46, 48-49, 68-69, 71-73, 73-75, 80-81, 81-83, 261, 325-326, 326-328, 330-331, 355-356, 497-500, τόμ. 2, 92-94, 102-103, 103-106, 106-108, 206-209, 276-277, 389-390.

85. Τοῦ ἰδίου, ἐνθ' ἄνωτ., 1, 35-37, 39-41, 143-144, 468-472, 472 καὶ 509-511, τ. 2, 65-66 καὶ 108-111.

παρεχώρει πλησιοχώρους ἢ ἀκόμη καὶ ἀπομεμακρυσμένας Μητροπόλεις ἢ Ἐπισκοπὰς «ἕως ἂν Θεοῦ δόντος εἰς ἑαυτῶν ἐπανέλθωσιν»⁸⁶. Τέταρτον, ὅταν ἐπαρχίαι τινὲς «ἐν ἀφανεῖ κατέστησαν σχήματι ὑπὸ τῆς τῶν ἔθνῶν καταδρομῆς», ἢ Ἐκκλησία «ἵνα μὴ τὸ χριστιανικὸν πλήρωμα ἀνεπίσκοπον παραμείνη καὶ πνευματικοῦ ποιμένος ἐστερημένον» ἐψήφισε καὶ ἐχειροτόνει ἀρχιερεῖς ἐπ' ὄνόματι τῶν ἐπαρχιῶν τούτων, ἀλλὰ «διὰ τε τὸ πάντη ἐνδεὲς αὐτῶν» ἐπέτρεπε «καθῆσθαι ... καὶ διάγειν τοὺς τοιοῦτους» εἰς ἄλλας ἐπαρχίας⁸⁷. Καὶ τέλος, ὅταν ἀρχιερεῖς τινες ὑπὸ τῶν κατακτητῶν «ἐμποδίζοντο καὶ οὐδὲν εἶχον ἐπ' ἀδείας καταλαβεῖν εἰς τὰς λαχούσας αὐτῶν» ἐπαρχίας, «μέχρις ἂν τὰ τῆς μάχης διαλυθῇ καὶ εἰρηνικὴ πάλιν κατάστασις εἰς τὸν ἐκεῖσε γένηται τόπον», ἐπέτρεπεν ἡ Ἐκκλησία εἰς αὐτοὺς νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς μίαν τῶν ὑπ' αὐτοὺς κενῶν ἐπισκοπῶν⁸⁸. Οἱ λαμβάνοντες «κατ' ἐπίδοσιν» τὰς ἐπαρχίας ταύτας, ἐνέμοντο ὡς ἰδίας αὐτῶν ἐπαρχίας καὶ ἐπεσκέπτοντο περιοδικῶς «τὸ ἐν αὐταῖς χριστῶνυμον πλήρωμα, εὐλογοῦντες ἐκ τοῦ σύνεγγυς, τελοῦντες ἱερῶν ναῶν καθιερώσεις, ἱεροδιακόνων τε καὶ πρεσβυτέρων ἔστι δέ που καὶ ἐπισκόπων χειροτονίας, πνευματικῶν πατέρων καὶ ἡγουμένων ἐγκαταστάσεις, διδάσκοντες ἐπ' ἐκκλησίας» καὶ ὡς ἐπακριβῶς εἰπεῖν ἀσκοῦντες πάντα τὰ τοῦ γνησίου ποιμένος χρέη καὶ δικαιώματα «δίχα μέντοι τῆς ἐν τῷ ἱερῷ συνθρόνῳ ἐγκαθιδρύσεως». Ἡτο δὲ τοῦτο ὅρος ἀπαραίτητος, διὰ νὰ δηλωθῇ ὅτι οἱ ποιμαίνοντες δὲν κατεῖχον γνησίως, δηλαδὴ ἐκ χειροτονίας, τὰς οὕτω διδομένας ἐπαρχίας, τῶν ὁποίων κλῆρος καὶ λαὸς «ὄφειλον πειθαρχεῖν καὶ ἔχειν ὑποταγεῖν τῷ ἐπ' αὐτοὺς τεταγμένῳ ἱεράρχῃ ὡς γνησίῳ αὐτῶν ποιμένι καὶ μνημονεύειν τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ κατὰ τὴν ἀνάγκην τάξιν τῆς Ἐκκλησίας». Ἄλλὰ καὶ μεταθέσεις ἀρχιερέων συμπεριλαμβάνουν αἱ διασωθεῖσαι συνοδικαὶ Πράξεις τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Οὕτως, ἀρχιερεὺς, ὁ ὁποῖος ἐσχόλαζε «ἤδη τῆς λαχούσης αὐτόν» ἐπαρχίας «ἄτε δὴ καὶ αὐτῆς... τυραννουμένης» μετετέθη εἰς ἐπαρχίαν «ἐφ' ἱκανοῖς ἤδη τοῖς χρόνοις ἐν στερήσει τυγχάνουσαν ἀρχιερατικῆς ἐπιστάσιος καὶ ἐπισκέψεως»⁸⁹. Τέλος δὲ ἀναφέρονται καὶ μεταθέσεις ἀρχιερέων «ζήλω θεοφιλεῖ... καὶ πολλὴν σπουδὴν εἰσενεγκάμενους ὑπὲρ ὠφελείας τοῦ χριστωνύμου λαοῦ» εἰς ἐπαρχίας στερουμένων ἀρχιερέων εἰς πλεῖστον, ὅσον χρόνον διὰ τὴν τῶν πραγμάτων ἀνωμαλίαν καὶ σύγχυσιν⁹⁰.

Ἐκτὸς τῶν κατ' οἰκονομίαν ἐκκλησιαστικὴν γενομένων ἐκλογῶν τῶν ἀρχιερέων περιστατουμένων ἐπαρχιῶν, οἱ ὁποῖοι ἐλάμβανον «κατ' ἐπίδοσιν»

86. Τ ὦ ν ἰ δ ἰ ω ν, ἐνθ' ἄνωτ., 1, 50-51 καὶ 260. τ. 2, 129-131.

87. Τ ὦ ν ἰ δ ἰ ω ν, ἐνθ' ἄνωτ., 1, 69-71 καὶ 92-93.

88. Τ ὦ ν ἰ δ ἰ ω ν, ἐνθ' ἄνωτ., 1, 79-80.

89. Τ ὦ ν ἰ δ ἰ ω ν, ἐνθ' ἄνωτ., 1, 233-235.

90. Τ ὦ ν ἰ δ ἰ ω ν, ἐνθ' ἄνωτ., 1, 242-243, 274-275, 413-415, τ. 2, 18-20 καὶ 561-562.

άλλας έπαρχίας, έχουμεν και τους άρχιερείς εκείνους εις τους όποιους τó Οικουμενικόν Πατριαρχεΐον έδιδεν έπαρχίας πάλαι ποτέ διαλαμφάσας.

Ούτω, εκ τής ιστορικής μελέτης περι τής Έκκλησίας τών Σάρδεων του Μητροπολίτου αυτής Γερμανού 'Αθανασιάδου πληροφορούμεθα ότι, προκειμένου ή 'Ορθόδοξος 'Ανατολική Έκκλησία να μετάσχη τής Συνόδου τής Φερράρας, ή όποία συνήλθε τó έτος 1438, άπεφάσισε να έκλέξη και να χειροτονήση εις την ΚΠολιν και τόν εκ Θεσσαλονίκης Ιερομόναχον Διονύσιον —ό όποιος ήτο ένας από τους έγκρίτους κληρικούς και κατά τόν Φραντζήν ό «άγαν χρηστός»— ως Μητροπολίτην Σάρδεων, ίνα μετά τών άλλων άρχιερέων «ώς πρόκριτοι παρώσι τή συνόδω»⁹¹.

'Η Έκκλησία όμως τών Σάρδεων, κατά τόν ίδιον συγγραφέα, ήρχισεν από του ια' αΐωνος να παρουσιάζη περιορισμόν τινά τής χριστιανικής ζωής και δράσεως, γεγονός τó όποϊον συνέπιπτε προς τās πολιτικές άνωμαλίας τών χρόνων εκείνων. 'Ο περιορισμός ούτος συνεπληρώθη περι τά μέσα του ιδ' αΐωνος. Τόν δε Αύγουστον του 1369 ό Οικουμενικός Πατριάρχης Φιλόθεος, λαβών υπ' όψιν την περι την Έκκλησίαν τών Σάρδεων έπελθοῦσαν μεταβολήν «ως μηδέ σχήμα γοῦν πόλεως άποσώζειν και μικρόν τινά χαρακτήρα άντι παραδείσου τρυφής, άφανισμοῦ και άπωλείας πεδίον γεγεννημένην», ένεκρινε και άπεφάσισε συνοδικώς «τήν μόν ένορίαν πᾶσαν τών Σάρδεων, όση τίς έστιν, είναι υπό την άγιωτάτην ταύτην Μητρόπολιν (Φιλαδελφείας), ταύτην δ' ώσαύτως την τών Σάρδεων κεκτημένην τόπον και θρόνον, τούτο εις τόν έξής άπαντα χρόνον είναι, όπερ αΐ Σάρδεις ήσαν, καλώς έχουσαι και μήπω τή τών έθνών φθορά, Θεοῦ παραχωρήσαντος, εκδοθεΐσαι»⁹². Τήν άνωτέρω πατριαρχικήν και συνοδικήν άπόφασιν επανέλαβε συνοδικώς κατά Νοέμβριον του 1382 και ό Οικουμενικός Πατριάρχης Νείλος (1379-1388)⁹³. Και ούτω, κατά τόν σεβασμιώτατον συγγραφέα, μετά την φοβερήν μάλιστα καταστροφήν τών άρχων του ιε' αΐωνος (1402), έπαυσεν όλοσχερώς έξαποστέλλων τās άκτίνας αυτού ό πέμπτος οὔτος άστήρ τής 'Αποκαλύψεως και ή 'Αποστολική αύτη Έκκλησία τών Σάρδεων, ή τιμηθεΐσα και όρισθεΐσα «ως και ταΐς μεγίσταις και πρώταις συναριθμηθῆναι τών μητροπόλεων και τó πρωτεϊον πλην όλίγων τινών κατά πασών επιφέρεισθαι και τó κράτος»⁹⁴, άπεσβέσθη όριστικώς⁹⁵.

Παρά την τοιαύτην όμως τής ιστορίας έτυμμηγορίαν, ή συνείδησις τής

91. Σάρδεων και Πισιδίας Γερμανού, 'Ιστορική μελέτη περι τής Έκκλησίας τών Σάρδεων και τών επισκοπών αυτής, 'Ορθοδοξία, 3 (1928), 412. Πρβλ. Τάσου Γριτσοπούλου, Σάρδεων Μητρόπολις, Θ.Η.Ε., 10 (1967), 1162.

92. M. M., 1, 509-510. Steven Runciman, ένθ' άνωτ., 139.

93. M. M., 2, 45-47.

94. Τών Ιδίων, ένθ' άνωτ., 1, 509.

95. Σάρδεων και Πισιδίας Γερμανού, 'Ιστορική μελέτη..., ένθ' άνωτ., 171-172.

Διοικούσης Ἐκκλησίας, γράφει ὁ ἀνωτέρω συγγραφεύς, οὐδέποτε ἐπελάθετο τῆς ἀρχαίας ἐκείνης δόξης καὶ ζωῆς τῆς Σαρδικῆς Μητροπόλεως, διὰ τοῦτο καὶ τὴν προσήκουσαν πάντοτε ἀποδίδουσα σημασίαν καὶ τιμὴν ἀπένευε κατὰ καιροὺς τὸν τίτλον τοῦ ἐπίσκοπου Σάρδεων εἰς κληρικούς, προαγομένους εἰς τὸ ἀρχιερατικὸν ἀξίωμα καὶ εἰς διαφόρους ἐκκλησιαστικὰς διακονίας ἀποστελλομένους⁹⁶. Ἐνας ἀπὸ αὐτοὺς ἦτο καὶ ὁ ἀνωτέρω μνημονευθεὶς Διονύσιος, ὁ ὁποῖος ὡς τιτουλάριος Μητροπολίτης Σάρδεων ἀντεπροσώπευσε μεταξὺ ἄλλων μητροπολιτῶν καὶ τοῦ τιτουλαρίου Σταυρουπόλεως Ἡσαΐου τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν τὸ ἔτος 1438 εἰς τὴν Σύνοδον τῆς Φερράρας⁹⁷.

Μετὰ ταῦτα εἰς τὴν τοπικὴν συνέλευσιν τῶν κληρικῶν τῆς ΚΠόλεως, ἡ ὁποία ἐγένεε τὸ ἔτος 1449 καὶ ἡ ὁποία μετωνομάσθη ὡς σύνοδος τῆς Ἁγίας Σοφίας τοῦ ἔτους 1450⁹⁸, παρέστη καὶ συνυπέγραψεν ἐκτὸς τοῦ τιτουλαρίου Σάρδεων Νικολάου καὶ ὁ Σταυρουπόλεως Θεόδωρος⁹⁹, ὁ ὁποῖος ἦτο καὶ αὐτὸς τιτουλάριος ἀρχιερεὺς καὶ ψιλῶ ὀνόματι Μητροπολίτης, ἐφ' ὅσον ἡ Σταυρουπόλις τῆς Καρίας κατεῖχετο ὑπὸ τῶν Σελτζούκων Τούρκων ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου (1259-1282)¹⁰⁰. Οὕτω δύναται νὰ θεωρηθῇ ἀτεκμηριωτος ἡ ἄποψις, κατὰ τὴν ὁποίαν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς ΚΠόλεως μόλις ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 13^{ου} αἰῶνος ἐπεκράτησε καὶ καθιερώθη τὸ ἔθος τῆς χειροτονίας τιτουλαρίων ἀρχιερέων¹⁰¹.

Τελευτῶντες, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι εἰς τὴν ὑπὸ ἐξέτασιν μεγάλην αὐτὴν περίοδον τῆς ἱστορίας τῆς Ἐκκλησίας μας, διεπιστώσαμεν τὴν περι-

96. Τοῦ Ἰδίου, Ἱστορικὴ μελέτη..., ἐνθ' ἄνωτ., 172.

97. Mansi, c.c., 31α, 475.

98. Χρήστου Παπαϊωάννου, Τὰ Πρακτικὰ τῆς οὕτω λεγομένης ὑστάτης ἐν Ἁγίᾳ Σοφίᾳ Συνόδου (1450 μ.Χ.) καὶ ἡ ἱστορικὴ ἀξία αὐτῶν, Ε.Α., 15 (1895-1896), 237β-238β, 259β-260β, 266β-267β, 282α-284α, 299α-β, 307α-β, 365α-β, 397β-398β, 16 (1896-1897), 40α-β, 47α-β καὶ 116α-117β. Πρβλ. Σάρδεων καὶ Πισιδίας Γερμανοῦ, Γρηγόριος ὁ Γ', τελευταῖος Πατριάρχης πρὸ τῆς Ἀλώσεως, Ὁρθοδοξία, 18 (1943), 256-262. Ἡλιοπούλεως καὶ Θείρων Γενναδίου, «Υπῆρξεν ἡ ὄχι Πατριάρχης Ἀθανάσιος ὄλιγον πρὸ τῆς Ἀλώσεως;», Ὁρθοδοξία, 18 (1943), 117-123. Τάσου Γριτσοπούλου, Σάρδεων Μητρόπολις..., ἐνθ' ἄνωτ., 1162.

99. Mansi, c.c., 32, 105.

100. Πρβλ. Α. Βασίλειος, ἐνθ' ἄνωτ., 4, 162, 190 καὶ 191. Γ. Μαυροκορδοπούλου, Ἡ Θεοτελήςτος Ἐκκλησία, Γ', Ἀθῆναι 1854, 72.

101. Ἐξ ὅσων γνωρίζω, ἐκκλησιαστικοὶ ἱστορικοὶ (Μ. Γεδεών, Κανονικαὶ διατάξεις Πατριαρχῶν ΚΠόλεως, 1 (1888), 43· Χ. Παπαδοπούλου, Οἱ ἐπίσκοποι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ΚΠόλεως κατὰ τοὺς μετὰ τὴν Ἀλωσιν χρόνους, Ε.Ε.Β.Σ., 17 (1941), 299· Π. Πουλίτσα, Σχέσεις Πολιτείας καὶ Ἐκκλησίας ἰδίᾳ ἐπὶ ἐκλογῆς ἐπισκόπων, Ἀθῆναι 1946, 376), ἀναφέρουν ὡς πρῶτον τιτουλάριον ἀρχιερέα μετὰ τὴν Ἀλωσιν εἰς τὸ Οἶκουμηνικὸν Πατριαρχεῖον τὸν ἐκ τῆς Ἠπείρου καταγόμενον λόγιον Ματθαῖον, ὁ ὁποῖος ἐπὶ τῆς πατριαρχείας Ραφαὴλ τοῦ Β' (1603-1608) ἐξελέγη εἰς ἐπίσκοπον τῆς «οὐ κρατουμένης, ἀλλ' ὑπὸ τῆς δυστυχίας τοῦ γένους σμικρυνθείσης» ἐπαρχίας Μυρέων.

στολήν τοῦ ἀριθμοῦ καὶ τὴν μείωσιν τῆς κυβερνητικῆς ἐξουσίας τῶν χωρεπισκόπων, τὴν ἐμφάνισιν τῶν τιμῆς ἕνεκα Μητροπολιτῶν, χωρὶς νὰ ἔχουν ὑπ' αὐτοὺς ἐπισκόπους καὶ τὴν κατ' οἰκονομίαν ἐκκλησιαστικὴν ἐκλογὴν τῶν περιστατουμένων Ἐκκλησιῶν ἀρχιερέων, οἱ ὁποῖοι ἐλάμβανον «κατ' ἐπίδοσιν» ἄλλας ἐπαρχίας, καὶ τέλος τὴν ἐμφάνισιν τῶν τιτουλαρίων ἢ ἐπὶ ψιλῶ ὀνόματι ἀρχιερέων, εἰς τοὺς ὁποίους ἡ Ἐκκλησία ἔδιδεν ἐπαρχίας πάλαι ποτὲ διαλαμψάσας. Περὶ τῶν τελευταίων τούτων ἐκτενέστερον θὰ ἴδωμεν εἰς τὰ ἐπόμενα κεφάλαια.

(Συνεχίζεται)